

AZ
EPERJESI TANÁCSKOZMÁNY

1647/8-BAN.

ZSILINSZKY MIHÁLY

LEV. TAGTÓL.

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia 1887. márcz. 7-ki ülésén.)

BUDAPEST, 1887.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

Az eperjesi tanácskozmány 1647—8-ban.

Valahányszor egy-egy jelentőségteljesebb fordulat állott be hazánk történelmében, mindannyiszor hosszú sora következett azon tanácskozmányoknak, melyeknek célja a még fenmaradt félreértések eloszlatása, a még függőben maradt ügyek végleges elintézése volt.

A linczi békekötés egy végzetes háborúnak vetett véget. Bármily sok ideig tartó és alapos tanácskozmányok előzték meg annak létrejövetelét, mégis igen sok eldöntetlen kérdés halasztatott el a legközelebb összehívandó országgyűlésre. Ott is erős viták folytak a nagyfontosságú köz- és magánjogi kérdések felett, melyekről mondhatjuk, hogy az egész haza közvéleményét foglalkoztatták. De a kedélyek sokkal inkább fel voltak ingerelve; az egymással szemben álló pártok sokkal élesebbek és elfogultabbak voltak, semhogy teljes egyetértésre juthattak volna. Sok vitás pont, sok kényes kérdés maradt eldöntetlenül — még az országgyűlés után is.

Pedig az országgyűlést megelőző tokaji tanácskozmánynak éppen az lett volna a tulajdonképeni feladata, hogy megkönnyítse az egyetértést, hogy úgyszólván kész szövegezésben terjeszsze elő javaslatait a pozsonyi országgyűlésnek. Ez azonban csak részben történt meg. Az országgyűlés, melynek a linczi békepontok értelmében három hónap alatt kellett volna megtartatnia vagy legalább is összehívatnia, mindenféle ürügyek alatt halasztatott. Ezek között volt az is, hogy a békepontok végrehajtása tárgyában Tokajba küldött biztosok befejezhessék tárgyalásaikat. A valódi ok pedig az volt, hogy mind a két fél a folyamatban lévő háború szerencsés esélyeitől várta az állapotok megváltoztatását. Ezen remény táplá-

lása tünik ki az országgyűlési szenvedélyes vitákból is; ez ri ki a legbefolyásosabb férfiak szavaiból és vonatkozásaikból, melyek mind azon óvatos figyelmeztetéssel végződtek, hogy a szakításra ne ők, hanem az ellenfél adjon alkalmat.

Bármily nagyjelentőségű határozatok voltak azok, melyeket az 1646—7-ki országgyűlés a béke biztosítására vonatkozólag hozott, mégis maradtak fel lényeges pontok, melyek eldöntésre és — a hozott törvények keretén belül — végrehajtásra vártak. A hét vármegyének viszonya még mindig eldöntetlen volt; a vallás ügyében még mindig voltak panaszok és kivánatok, daczára annak, hogy az új törvény határozottan kifejezte az egymással harczoló felekezeteknek viszonyát egymáshoz.

Nem csak a klerussal volt baj, melynek protestatióját a király és az ország örökre érvénytelennek jelentette ki, hanem egyes hatalmas főurakkal is, a kik hatalmuk érzetében feljogosítva érezték magokat arra, hogy a pozsonyi országgyűlésen hozott némely törvényeket érvényteleneknek jelentvén ki, azoknak végrehajtása ellen tiltakoztak.

Mi jót lehetett várni ily körülmények között a további fejleményektől? Miféle megnyugvást nyerhettek azok, a kik a törvények ótalmát kérték és várták? Mi értelme volt általában a törvényhozásnak is, ha annak szentesített határozatait csak az tartotta meg, a ki akarta, és lábbal tapodhatta az, a ki önerejében és hatalmában bízott?

Maga a király komolyan el volt tökéelve arra, hogy az új törvényeket szentül meg fogja tartani és minden irányban másokkal is megtartatni. Erre ösztönözte őt nem csak igazságszeretete, hanem Rákóczynak azon jellemes tette is, melynél fogva adott ígéretéhez képest a svédekkel és más külföldi hatalmakkal szakított, és ezzel a béke fentartásának legerősebb biztosítékát nyújtotta.

De sok volt az elégedetlen ember, a kik az új törvények által vagyont és befolyást vesztek. Ezek természetesen azt követelték, hogy, ha már a törvényt nem lehet megváltoztatni, legalább annak végrehajtása halasztassék el. Másfelől azok, a kik jogokat nyertek, azon voltak, hogy azoknak tényleges birtokába minél előbb behelyeztessenek. Ilyen ellentétes érdekek

harcza között jött létre az 1647—8-ki eperjesi tanácskozmány, melynek történetét a legújabban napfényre került eredeti okmányok alapján van szerencsém ezennel előadni.

I.

Ferdinánd június elején utasítja követeit a tárgyalások megkezdésére; de azok csak szeptemberben jelentek meg Eperjesen. — A fejedelem követei késnek — felvetik a tanácskozási hely kérdését. — A nádor kárhóztatja a fejedelem nyakasságát. — Törös tudakozódik a fejedelem állapota felől. — A királyi követek Kassán akarnak tárgyalni; végre Eperjesben állapodtak meg.

A ki ismeri az emberi természetnek azon tulajdonát, melynél fogva, különösen háborús időben, — mikor jog és igazság, birtok és élet bizonytalanságban van — hajlandó maga jogát és meggyőződését mások jogával és meggyőződéssel szemközt túlbecsülni; a ki tudja, hogy az ösöktől örökölt előjogoknak és szabadságoknak nem elvétele, de csak másokkal való méltányos megosztása mily ellenkezésre szokott találni a kislelkű utódoknál; a ki tudja, hogy a vallásos meggyőződés, a múltak emléke és dicsősége által megeshményítve, mily varázserővel képes elfoglalni éppen a romlatlan lelkű embereket, és ennél fogva mily nehezen érthetővé teszi azoknak az embereknek cselekedeteit és vallomásait, a kik tőle eltérő vagy tán ellenkező meggyőződést táplálnak; a ki végre tudja, hogy hazánkban a tizenhetedik században mily tökélyre volt kifejlődve a politikai és vallási kérdéseknek meddő megvitatása: az nem fog csodálkozni a felett, hogy az 1647—8-ki eperjesi tanácskozmány oly sok ideig tartott, és hogy még a tanácskozási hely megállapítása felett is oly sok időt lehetett elpazarolni.

Ferdinánd király már 1647. június elsején Bécsben keltezett levelében felhívta biztosait, hogy házi dolgaiknak elrendezése után júl. 5-én siessenek Magyarország felső vidékére, hogy a tokaji tanácskozmány idején függőben maradt kérdéseket az erdélyi fejedelem küldötteivel együtt véglegesen elintézzék.

Nagyszombat volt az összejövetei hely. Innét kellett Rákóczyt is értesíteni megjelenésökről, s egyúttal felhívni őt arra is, hogy követeit hozzájuk küldeni sziveskedjék.

Rákóczy akkor Gyulaféhevárott tartózkodott. Várta a Pozsonyból hazatérő követeinek jelentéseit; olvasni akarta az új törvények szövegét, hogy azokhoz képest rendelkezhezzék a további teendők felől. Minthogy pedig ehhez több időre volt szüksége, a királyi követek előrelátólag otthon várták be a fejedelem értesítését arra nézve, hogy hol és mikor fognak az ő követei megjelenni.

Augusztus végén a király leveléből értesültek arról, hogy a fejedelem kész a diplomában elvállalt kötelezettségeinek eleget tenni, s e végből követeit minél előbb Eperjesre fogja küldeni, hogy ott a király követeivel megkezdhezzék a tanácskozásokat. Ehhez képest szeptember 15-én megjelentek Eperjesen, s onnét másnap levelet intéztek a fejedelemhez, melyben értesítik, hogy a király rendeletéhez képest megérkeztek, a múlt évben Tokajban félbeszakított, illetőleg felfüggesztett tanácskozás folytatására. Tudomására hozzák, hogy ő felsége mindent, a mire a békeokmány, a tokaji megállapodások és a rendek határozatai kötelezik, őszintén végrehajtani kész. Óhajtják, hogy ezen példát követve a fejedelem is hajtassa végre gyorsan és őszintén mindazt, a mire a diploma által kötelezte magát. Mindenek előtt küldjön Kassára követeket, úgy a maga részéről, mint a hét vármegye és az abban lakó főurak, fő- és alispánok, továbbá a szabad kir. városok és szabadalmazott mezővárosok, végvidékek és hajduk fő- és alkapitányai, vajdái és várnagyai részéről a nikolsburgi békekötés értelme szerint, hogy ott lehet rövid idő alatt letegyék a hűségi esküt. Intik, hogy Erdély rendei ne késedelmezzenek a biztosítólevél kiadásával a hét vármegye és Kassa városa átadását illetőleg; mihez képest ígéri, hogy ők is teljesíteni akarják a fejedelem kívánságát. Intik továbbá arra is, hogy Tokaj és Regécz váraiért tartozó összeget fizesse ki a Homonnai és Esterházy családoknak; fizesse ki, illetőleg adja vissza a Jezsuitáknak a Barát- és hétszölőt; elégítse ki a bécsi kereskedőket, nehogy ezek feletti tanácskozással is kelljen az időt haszontalanul tölteniök, majd ha összegyülekeznek.

Ebben volt körülbelül összefoglalva a megbeszélendő tárgyak sorozata.

Erre a fejedelem szeptember 24-én Gyaluról írott levelében azt válaszolta, hogy mint eddig, úgy ezután is kész kötelezettségének eleget tenni. Ezért személyesen akart leutazni Kassára; de a Görgényben őt utólért betegség tizenöt napig visszatartotta. Most azonban jobban érzi magát, s reméli, hogy nem sokára személyesen fog Kassára lerándulhatni. Értesíti őket, hogy addig is némely függőben maradt ügyek elintézése végett oda rendelte Lónyayt, Nyáryt, Keményt, Szemerét, Chernelt és Klobusiczkyt. Természetesen úgy, hogy előlegesen velök találkozzanak Somoson és úgy menjenek Kassára, s mind ott, mind másutt hajtsák végre azt, a mire a fejedelem kötelezve van. Regécz és Tokaj várakért leteendő összeg fizetését elhalasztani, de az illetőket kielégíteni akarja. Megfizeti a Barát- és hétszölő árát; de a bécsi kereskedőkhöz semmi köze; ezeknek csakis a Kolosváron felvett összeget köteles megfizetni, mit meg is fog tenni, mihelyest kolosvári liveivel e részben megtette a kellő computust.¹⁾

Ezt a levelet a követek átküldötték ő felségének Bécsbe. Egyúttal értesítették azon hírekről, melyek a vidéken a fejedelem haláláról szárnyalnak.

A dolog lényegére nézve október 2-án válaszoltak a fejedelemnek. Örömlüket és üdvkívánataikat fejezik ki a felett, hogy egészségének állapota jobbra fordult. Kívánják neki, hogy az isten dicsőségére, ő felségének és az egész keresztyénségnek javára sokáig éljen. Örülnek, hogy a diplomában foglalt kötelezettségének teljesítésére késznek nyilatkozik. Azonban azt, hogy előleges tanácskozás végett Somoson jöjjenek össze, nem helyeslik. Szük és alkalmatlan kis helynek tartják e falut; azonkívül útasításaiknál fogva sem lehet odamenniök, mert ő felségének tekintélye azt nem engedi. Kérik, hogy mint másban, úgy e kérdésben is alkalmazza magát ő felsége akaratához, s parancsolja meg követeinek, hogy jelenjenek meg Kassán, a hol mindent kényelmesebben lehetend végezniök.

Rákóczy 1647. október 14-én jelenti a császári bizto-

¹⁾ Rákóczy levele biztosaihoz. Gyalu, 1647. szept. 7. Orsz. lev.

soknak, hogy az ő hívei már útban vannak Kassa felé. De kétségét fejezi ki a felett, hogy ott lehessen tárgyalniok, mivel éppen most ő maga is Kassára indul, és pedig a főrendek, nemesek és katonák nagyobb számától kísértetve. Ha ily körülmények mellett az ő jelenlétében folynék a tanácskozás, az bizonyára nem tetszenék ő felségének. Ha ő felsége biztosainak Somos nem tetszik, válaszszanak más alkalmas helyet, s erről értesítsék az ő biztosait, hogy együttesen állapodhassanak meg.¹⁾

A királyi követek zavarban voltak. Féltek, hogy a fejedelem új tárgyalásokat akar kezdeni, holott ők csakis a hét vármegyének átadására vannak kiküldve. Irtak a királynak, irtak az új nádornak, hogy adjanak nekik tanácsot, mi tevék legyenek?

A nádor e tárgyban november 14-én irt a királynak. Azt hiszi, hogy a fejedelem nyakasságát meg kellene törni az által, hogy a királyi biztosok is nyakasan ragaszkodjanak kiküldetésökhöz. Csak azokat hajtsák végre, a melyekre nézve az egyesség már létrejött. És ha e mellett új kérdések merülnének fel, azok felett ne vitatkozzanak. Vegyék át a fejedelmi biztosok netaláni követeléseit írásban; de ne álljanak elő új meg új dolgokkal, mint az eddig történt. Ha ez sem történnék meg, azon esetben a lényegeseket hajtsák végre, a kevésbbé lényegeseket halasztásuk el az utáni időre. Ennek meghiúsulása esetében az írásbeli követelések átvétele után jöjjenek haza ő felségéhez. Ő felsége és tanácsosai akkor majd tudni fogják, mit cselekedjenek.

Draskovics nádor szeretné a fejedelmet megdorgálni, a miért a töröknek büntetlenül engedi meg a nép kipusztítását. A módra nézve azt javasolja: küldessék hozzá elébb Törös, azután a többi biztosok is intsek meg. Ha Törös semmit sem tudna végezni, akkor következnek ő felségének a szemrehányása. A végvidék pusztulásának hangsúlyozása mellett köszöni a dragonyosok elküldését.²⁾

¹⁾ Rákóczy levele Gyaluról, 1647. okt. 14. Orsz. lev.

²⁾ Draskovics János nádor levele a királyhoz, Nagyszombat, 1647. november 14. Orsz. lev.

Úgy látszik, a király elfogadta a nádor tanácsait. A helyre nézve már elébb akképen rendelkezett volt, hogy ha a fejedelem nem akar Kassán tárgyalatni, akkor biztosai menjenek Eperjesre. Most azt parancsolta meg biztosainak, hogy semmiféle új tanácskozásba ne bocsátkozzanak; és azon igyekezzenek, hogy az egri püspök és káptalan részére a tiszán-inneni tizedek megmaradjanak; a jezsuiták Kassára és más helyekre bebocsáttassanak.

A biztosok a szerint cselekedtek.

Azonban nem tudván, hogy a fejedelem minő állapotban van; minthogy naponta új és új hírek érkeztek betegségről és haláláról; minthogy akadtak olyanok, a kik a Gyalu várából irt levelét is hamis aláírásúnak mondták: a biztosok jónak látták a magok kebeléből Törös Jánost oly útasítással küldeni a fejedelem udvarába, hogy ott a fejedelem életéről és egészségi állapotáról biztos tudomást szerezzen. Ez azután Hatvani Andrást, a szendrői lovasság ügyes vezérét, küldötte Gyaluba, azon üzenettel, hogy a fejedelemtől levélbeli választ hozzon.

E közben a fejedelem küldöttei Tokajba érkeztek. Onnét október 30-án értesítették a király követeit jelenlétök, és azon szándékjok felől, hogy másnap Kassára mennek.

Ez valóban meg is történt. November 1-jén Chernell György és Szemere Pál Eperjesre mentek a királyi követek üdvözlétére. Fogadtatásuk ünnepélyes volt. Magyar szónoklattal üdvözölték őket Wesselényi lakásán. Aztán következett megbízó leveleiknek felolvasása; majd a fejedelemnek Hatvani által Töröshöz irt levélnek felolvasása és a királyhoz való átküldetése.

Törös a fejedelem levelét átküldötte az új nádornak is. Úgy látszik, hogy a fejedelem betegségről és haláláról költött hírek megezáfolására nagy súlyt fektettek. Sok titkos küldött ment széjel, megtudni a valót. Törös megtudván a valót, kérdést intézett a fejedelemhez, mikor és hol találkozhatnék vele egyedül? Ismét bizalmas közlendői voltak, melyekről a többi biztosoknak tudomásuk nem volt. Panaszkozik, hogy a fejedelem követi rák lábakon jönnek.¹⁾

¹⁾ Törös levele Eperjesről, 1647. okt. 23-án. Kivonata az orsz. lev.

Ugyancsak a fejedelem haláláról szóló hír megezáfolásáról értesíti a királyt Lippay Gáspár, november 19-én, Pozsonyban írt levelében.¹⁾

A tárgyalások késedelmes menetére nézve Chernell és Szemere egyrészt az új országgyűlés határozatainak késő közlését, másrészt pedig a fejedelem betegeskedését hozták fel mehetségül. A tanácskozások helyére vonatkozólag Tokajt ajánlották, mint olyat, hol a tanácskozások eredetileg kezdődtek. Somost is felemlítették, mint olyan helyet, mely Kassa és Eperjes között egyforma távolságban fekszik. Kassa ellen azt hozták fel, hogy a legújabb diplomában nem mondatik, hogy Kassa legyen a tanácskozás színhelye; míg Tokaj mellett azon körülmény is szól, hogy Bethlen korában is itt folytak a tanácskozások, és hogy közel vannak hozzá azon vármegyék, melyeknek követei jelen tartoznak lenni.

A király követi ezen érvelés ellen azt hozták fel, hogy nekik ő felségétől határozott utasításuk van arra, miszerint Kassán tárgyaljanak, mint a nikolsburgi békeokmányban említett helyen. Aztán nem is akarnak ők új dolgok felett tanácskozni, csakis a diplomában foglaltak végrehajtásáról. Abban azonban megegyeztek, hogy a fejedelem küldöttei jöjjenek át Eperjesre közös tanácskozásra, de határozott kijelentésével annak, hogy ez által Eperjes nincs véglegesen elismerve a tárgyalások színhelyéül.

Ezzel Chernell és Szemere visszatértek társaikhoz Kassára. A királyi követeknek pedig megígérték, hogy a fejedelemtől e tárgyra vonatkozólag nyerendő választ azonnal közölni fogják velök. Ezek azonban sejtve azt, hogy a fejedelem Kassához fog ragaszkodni, előre engedelmet kértek Ferdinándtól arra, hogy esetleg Eperjes lehessen az ülések színhelye, mint volt 1632-ben.

A fejedelem válasza nem sokáig késett. November 12-én már közölve volt a király küldötteivel. E szerint a fejedelem nem szívesen veszi, hogy ezek mintegy rá akarják erőszakolni Eperjest. Mindazáltal, ha tisztán a végrehajtandóknak végrehajtására, t. i. a hét vármegye átadására, az eskü letételére,

¹⁾ Orsz. lev.

Regéc és Tokaj váráért járó összeg átvételére, és a levéltár átnézésére akarnak Kassára menni, azt a fejedelem nem ellenzi. De ha magán kívánságok fognak tárgyalatni, melyek gyűlöletesek és sok időt rablók, akkor az ezek feletti tanácskozásra okvetlenül más alkalmasabb helyet kíván, hogy ott a nehézségek eloszlattathassanak, s eldöntés végett ő felsége és a fejedelem elé terjesztethessenek.

A királyi küldöttek nem voltak azon helyzetben, hogy erre nézve határozott feleletet adhattak volna, mivel kérdősökre ő felségétől választ nem nyertek. Ennélfogva kitérőleg azt mondták, hogy hát előlegesen csak Eperjesen értekezzenek, és azután, ha valami körülmény azt tenné szükségessé, hogy Kassára menjenek, ám legyen ott a hét vármegye átadása és egyéb ünnepélyes cselekmény végrehajtása.

Szemere november 16-án még egyszer átment Eperjesre a király követéhez; társai nevében is kijelentette, hogy a hely felett tovább vitatkozni nem fognak. Minthogy az e felett való vitával különben is sok időt vesztek, azon javaslattal lép elő, hogy azon pontok, melyek a fejedelem részéről eddig nehézményt képeztek, külön összeírassanak, és pedig azon oknál fogva, hogy ha azoknak némelyikét saját hatáskörükben azonnal megoldhatnák, azok időnyerés szempontjából azonnal elintéztessenek; a mi pedig általok meg nem oldható, az eldöntés végett a fejedelemhez küldethessék.

Ez a javaslat azonban szeget ütött a királyi követek fejében. Keresni kezdték benne az álnokságot; kutatták a mellékes czélatokat, melyek által a fejedelem rá akarja őket szedni. Hát ha ezzel ismét a király tekintélyét akarják megrovidíteni? Hát ha ilyen úton akarják a tárgyalásokat Eperjesről mintegy észrevétlenül máshová átesusztatni? A találgatások hosszú láncolatán végig menvén, azt válaszolták Szemerének: hogy mivel már a fejedelem is beleegyezett abba, hogy a végrehajtandók végrehajtása Kassán kívül történhessék, tehát elvárják, miként követi teljes számban minél hamarébb átjönnék Eperjesre, hogy végre valahára közös ülésben hozzá foghassanak a munkához. Kijelentették ismételtelen, hogy ő felségének tekintélyét minden körülmények között fel akarják tartani.

Szemere mindezeket hűségesen közölte társaival. Ezek, röstelvén az időnek ily meddő kérdésekkel való töltését, azonnal megküldték a választ, hogy ám törtéjük a királyi követek akaratja szerint. Néhány nap múlva mindnyájan meg fognak jelenni Eperjesen, csak kellő szállásról legyen gondoskodva számukra.

Ezzel a hely kérdése el volt döntve. Az eperjesi előjárók elkészítették a kért szállásokat, és a fejedelem követei november 26-án megérkeztek Eperjesre.

II.

A fejedelmi követek fogadtatása Eperjesen. — A tárgyalások megkezdése, — a királynak szemrehányásai — és a fejedelmieknek erre adott válasza. — A hét pont tartalma és a fejedelemnek azokra adott felelete — és panaszai.

A fogadtatás fényes és szívélyes volt.

A király biztosai Aszalay István társukat és Szenkviézy Mátyás titkárt küldötték ki elibök néhány fedett kocsiával és Wesselényi hintójával. Eperjes városa is hozzájárult a menethez mintegy harmincz huszárral. Wesselényi Ferencz német dragonyosokat rendelt ki az alsó kapuhoz, hol az érkezőket nagy számú kíváncsi néptömeg várta.

A fejedelem követei hat hintóban háromszáz lovastól kísértetve jöttek, és nagy éljenzéssel s üdvözlő beszéddel fogadtattak. A menet feltizenkét óraker érkezett Wesselényi lakása elé. Itt a király követeinek huszárjai várakoztak rájuk, és az előre kijelölt szállásokra vezették őket kíséretökkel együtt.

Másnap, vagyis november 27-én, reggeli 8 óraker Szemere Pál, társainak megbízásából, megjelent a királyi biztosoknál, egyrészt hogy hálás köszönetet mondjon a nem várt fényes fogadtatásért, másrészt hogy részletesen megbeszélje velök a közös tanácskozás módját és idejét.

Ez utóbbira nézve abban történt a megállapodás, hogy a tárgyalások módjára nézve semmi újítást nem fognak behozni. Ugyanazon módon fognak eljárni, mint eljártak Tokaj-

ban. Az első összejövetel még az nap megtörtént, és pedig, természetesen, ünnepélyes formák között.

Ugyanis tíz óra tájban már mindnyájan készen állottak. Mihelyest Szemere visszaérkezett küldetéséből, társai hat fedett kocsiba szállva és zsinóros cselédeiktől kísértetve megindultak a tanácsterem felé. A királyi követek most is elibök küldték Szenkviézyt és cselédjeiket, hogy kalauzúl szolgáljanak nekik. Azalatt ők magok testületileg az első emelet lépcsőzeténél várakoztak rájuk. A mint a kocsik megérkezéséről jelentést kaptak, azonnal siettek le a lépcsőzetem és a kapunál megállapodva a szokásos hivatalos üdvözlés után felvezették őket a tanácsterembe. Ott egy nagy zöld asztal körüli székeken foglaltak helyet oly formán, hogy a királyiak a jobb oldalra, a fejedelmiek pedig a baloldalra jutottak. Ezt a rendet tartották meg aztán az egész tárgyalás folyama alatt.

Az ünnepélyes hangulat, mely az érkezett követek szívét fogva tartotta, csakhamar eloszlott. A király követei azt a tapintatlanságot követték el, hogy mindjárt az első felszólalásukat szemrehányással kezdték. Alig hangzottak el mindkét felől a hivatalos nyilatkozatok és üdvözlések, a királyi követek elnöke, Wesselényi, sajnálatát fejezte ki a felett, hogy a fejedelem oly késedelmes volt követeinek kiküldetésében, és hogy ennél fogva a végrehajtás, melyre ő felsége nagy súlyt fektet, mind ez ideig nem történhetett meg. Felhordotta ő felsége érdemeit és azon törekvésőt, hogy a háború lecsendesítése és a linczi békeckmányok kicserélése óta azonnal miként sietett a végrehajtás czéljából követeket kiküldeni; miként akarta a felvidéki rendeket megnyugtanni; miként sietett az országgyűlést összehívni s azon személyesen is megjelenvén, minden más országainak, sőt az egész német császárság igen fontos ügyeinek hátrahátelével, tíz hónapon át jelen volt; miként törekedett ott a rendek felzaklatott indulatát lecsillapítani, sérelmeiket megorvosolni, és mindazt, a mire a diploma szerint kötelezve volt, végrehajtani. Felemlgette és különös érdemül róttá fel azt is, hogy ő felsége az országgyűlés befejezése után mennyire sietett a még függőben maradt kérdések megoldása czéljából követeit kiküldeni, hogy azok megállapodásaikat ő felségének minél előbb felterjeszt-

hessék. És ime, a fejedelem, a ki mindezekről tudomással birt, csak most küldé el követeit, és »mi — úgymond — oly sok időtől fogva, a közügynek hátrátételével és ő felsége tekintélyének sérelmével, a mai napig Eperjesen haszontalanul voltunk kénytelenek az időt tölteni.« Hogy mindezt van-e méltó oka ő felségének és követeinek a szemrehányásra, azt a fejedelmi követek ítéletére bizza. Végül arra inti őket, hogy ha már egyszer isten segédelmével így összejöttek, igyekezzenek szorgalmasan közreműködni és a fejedelem ő nagyságát is arra bírni, hogy — követve ő felségének példáját — minden további halogatás, haszontalan kifogás és követelés mellőzésével őszintén végrehajtsanak mindazok, melyeknek végrehajtására a fejedelem, kiadott diplomája értelmében, kötelezve van.

Ezen beszéd láthatólag rossz benyomást tett a jelenlévő fejedelmi követekre. Sem tartalma, sem hangja nem volt alkalmas arra, hogy a kölcsönös bizalmat felébressze. A szemrehányást méltatlannak, az intést jogosulatlannak találták. Valóban önmérsékletre volt szükség, hogy hasonló modorban adandó válasz által mindjárt az első ülésben összeütközés ne legyen.

Lónyay Zsigmond kiválóan alkalmas férfiú volt az ily kihívó modorból keletkező összeütközések elhárítására. Méltóságteljes nyugalommal válaszolá, hogy a hallatott vádak méltatlanul emeltettek a fejedelem ellen. Tanúbizonyásául hívja fel istent, ki az emberi szívnek bírálója, hogy a fejedelem semmit sem óhajtott élnékebben, mint azt, hogy a királylyal kötött béke állandóvá tétessék, szentül és sértetlenül megtartassék. Nem tartja helyesnek, ha a fejedelem, követeinek késő kiküldetése miatt, szemrehányással illetetik. Ez nem szándékosan, hanem oly okokból történt, melyek figyelemre méltók. Első ok az, hogy a fejedelem Erdélybe tette át lakását; második az, hogy a múlt országgyűlés határozatait későn kapta kezébe; harmadik az, hogy súlyos és veszélyes betegségbe esett, mely akaratja nélkül akadályozta őt az intézkedések megtételében. Nem akarja mindezt hosszasan fejtegetni, csak azt mondja, hogy ha már isten jóvoltából együtt vannak, arra kéri a király követeit, adják elő írásban mindazon nehézményeket, melyek netán a király levelében foglal-

takon kívül fenforognak, vagy melyek az általok átnyújtott iratban nem foglaltatnak. Ő társai nevében is igéri, hogy azoknak elintézésében a diploma valódi értelme szerint őszinte készséggel fognak eljárni.

Ezzel eleje vétetett a további szóváltásnak. Átmentek a kérdés velejére, és abban állapodtak meg, hogy az írásilag mindkét felől összefoglalandó pontok azonnal szóbeli tárgyalás alá vétessenek. Azok, a melyekre nézve egy értelemre jutnak, azonnal szövegeztessenek; azok pedig, a melyekre nézve megegyezés nem jöhetne létre, a királyhoz, illetőleg a fejedelemhez küldessenek fel.

A mint látjuk, ez nem egyéb, mint a régi eljárási módnak megújítása.

Ehhez képest november 28-án hozzá fogtak a munkához. Mindenek előtt a császáriak hét pontban foglalták össze kívánataikat.

Az első szólt a róm. kath. vallás szabad gyakorlatáról és a kassai kápolna visszaadásáról. Ebben azt kívánták, hogy Kassán a háború idején beszüntetett róm. kath. vallás szabadsága visszaállíttassék, a kápolna átadassék és az elszedett templomok a diploma értelme szerint mindeniütt visszaadassanak.

Második szólt a szepesi kamara levéltárának átvizsgálásáról, melyre nézve az volt a kívánság, hogy az egy megbízható férfiú őrizetére bizassék, a ki mind a királynak, mind a fejedelemnek hittel kötelezze magát, hogy híven fogja a levéltárat megőrizni, és ha valamely félnek vagy a megyéknek szüksége leszen valamely irományra, azt másolatban ki fogja szolgáltatni.

Harmadik szólt az egeri püspökség tizedéről és a káptalan negyedéről. Ugyanis az egeri püspök a felett panaszkodott, hogy püspökségének tiszáninnyi részében a tizedet tavaly a fejedelem foglalta le. A folyó évre ugyan fizetett valamit, de aztán megint megtartotta magának és nem fizette meg az érte járó hérésszeget. Minthogy pedig azon feltételek között, melyek alatt az ország némely megyéi a fejedelemnek átadandók, világosan az is foglaltatik, hogy a tiszáninnyi tizedek az egyháziaknak, mint törvényes birtokosoknak, adas-

sanak át (kivéve Tokaj tizedét, mely a fejedelmet illeti): ennél fogva kívánják, hogy azoknak szabad használata teljes épségben visszaállíttassék. Ha pedig len a kassai kamara a püspök és káptalan beleegyezésével valamit belőle meg akarna tartani, azt illő ár mellett a régi szokáshoz képest megteheti; de ha ezt tenni nem akarná, azon esetben a püspök és a káptalan kiadhatja tetszése szerint bárkinék vagy megtarthatja magának. Kívánják, hogy a múlt évről hátramaradt bérösszeget a fejedelem fizesse le.

Negyedik szól az ágyúk visszaadásáról: nevezetesen kívánták, hogy a Széndrő és Csicsava várából, melyek a megholt nádor örököseinek résztulajdonát képezték, továbbá Boldogkő, Palocsa és Sztropkó, úgyszintén Regéc várából is azon ágyúk, melyeket a boldog emlékezetű nádor szerzett volt, de a háború idején a fejedelem onnét elvitetett, adassanak vissza. Úgy szintén azok is, melyek Putnokról és Gyarmatról vitettek el.

Ötödik szól a bécsi kereskedők kielégítéséről vagyis arról, hogy Abisso István, Kern Boldizsár és Popovics István bécsi kereskedőknek, továbbá Wailing Márton és Marhoffier György pozsonyi ügynököknek pénze és kötelezvényei, és a Kassa város által ok nélkül lefoglalt egyéb tulajdonai adassanak vissza.

Hatodik szól arról, hogy a harminczad ügye rendeztessék.

Vége a hetedik arról, hogy a diplomával ellenkező s a megvéket sértő tértvények visszaadassanak.

Ezen hét pont átnyújtásakor a királyi biztosok jónak látták ismételve felhívni a fejedelmi biztosokat, hogy kívánságaikat hasonló módon velök közölni sziveskedjenek.

Ettől a fejedelmiék nem is voltak idegenek. Mielőtt azonban ezt megtették volna, a fentebb közölt hét pontot közölték a fejedelemmel, és mindaddig nem bocsátkoztak vitatkozásba, míg annak válaszát meg nem kapták. Ez december 3-án már készen állott s három nap múlva kezökben volt.

Az elsőre vagyis a róm. kath. vallás szabad gyakorlataira vonatkozólag azt válaszolta, hogy arról a törvény rendelkezik: ennél fogva nem ellenzi, hogy Kassná a katolikusok-

nak szabad vallásgyakorlatuk legyen. A kápolnára nézve hivatkozik a régi gyakorlatra, mely abból állott, hogy a kié a fundus, azé a kápolna is. Minthogy a jezsuitáknak a hazából való kizárása ügyében a legközelebb tartott országgyűlés semmi újat nem határozott, pedig a diploma értelme szerint kellett volna határoznia; minthogy továbbá az 1608-ki koronázás előtti azon törvényezikk sincs végrehajtva, mely azoknak birtokaira vonatkozik: ennél fogva azt hiszi, hogy a nevezett jezsuita atyák az országgyűlés újabb határozatáig a fejedelem birtokain javakkal nem birhatnak; sőt a tokaji tanácskozmányban történt megállapodás szerint se Kassán, se Szathmáron nem birhatnak lakással. A kápolna a kassai kúriáé.

A másodikra nézve nincs kifogása.

A harmadikra, vagyis az egi püspökség tizedére nézve, a legújabb országgyűlés XCV. törvényezikke intézkedett. Annak tartalma szerint kész a püspök igényeit kielégíteni.

A negyedikre azt válaszolja, hogy mindazon várak ágyúit, melyek a diplomában említettnek s az amnestiában foglaltatnak, kész visszaadni.

Az ötödik pontban említett bécsi kereskedők ügye az amnestiában elintéztetett. A barátságzólló, mint a mely a tokaji uradalomhoz tartozik, a diploma szerint ő felsége által a fejedelemnek adatott; ennél fogva az sem tartozik ide.

A hatodikra nézve arra figyelmezteti ő felségét, hogy a hét vármegyét minden jövedelmekkel engedte át neki. Ennél fogva nem csekély sérelem származnék abból, ha a harminczad, mely a fejedelem ditiójában szedetik, másodsor a király birodalmában is szedetik, mintha azon hét vármegye nem is tartoznék egyazon országhoz. Kívánja tehát, hogy az ő birtokaiból a király birtokaiba átmenő kereskedelmi cikkek után ne szedessék harminczad; hanem a régi szabályzat szerint az egész országban csak egy harminczad legyen.

A hetedik pontban foglalt kívánság teljesítését nem ellenzi. Igaz, hogy e tekintetben biztosai azt mondták, hogy még a hét vármegyén kívül lévőknek sem tartozott volna megadni a reversálisokat; de mivel a tokaji tractatusban megígérte, tehát ígéretét meg akarja tartani. »Mi ügy itélnők, —

irja követeinek erre vonatkozólag — valamikor az ő felsége méltóságos diplomáját kezünkhöz vettük, s a miénket is az ő felsége becsületes követje Törös uram; — ottan mindjárt kezünknél hagyatott az hét vármegye, s ugyanakkor forgott fenn az kötelelességeknek felszabadítása, s lött is végezés róla ugyanakkor, miképen legyen s annuált neki ő felsége. Azért, a mi egyszer elvégeztetett, másszor a felől végezni szükségesnek nem tartjuk. Mi az diploma mellett akarunk maradni. Inkább erősíti, s mindenekkel az mi kötelelességünk tartathatja inkább meg inkább az szent békességet, mintsem egynéhány emberé. Tudjuk bizonynyal az szegény fejedelem (Bethlen) idejében is ez vármegyékben egynéhány nagyrendű embernek maradt benn reversalisa, de csak szót sem tettek rája. Ha mi ő felségének jóakarói leszünk, a minthogy azok is akarunk lenni, a szent békességnek is megtartói, ki ne lenne az mi birodalmunk ő felségének igaz híve s jó akarója? Ha pedig mi idegenül akarnánk elmékedni, — minek meggondolásától is az úristen oltalmazzon — ki merne azok közül mi ellenünk rugódozni?*)

A fentebbi pontokban foglalt észrevételekhez csatolták egyúttal a fejedelemnek kívánságait, illetőleg panaszait is.

1. Nagy fájdalommal és keresztyéni részvétellel tapasztalja a fejedelem, hogy az evangelikus statusnak a diplomákban és törvényekben biztosított szabadságát sokan még most is büntetlenül sértik, a visszahelyezett lelkészeket elűzik és alattvalóit csupa vallási gyűlölethől kegyetlenül üldözik. Vannak ugyan ilyenek ellen rendelt törvények, de azok hatástalannak, mivel az illetők nem élhetnek velök. Minthogy pedig a fejedelem mind a rendeknek, mind ő felségének kiadott diplomájában arra kötelezte magát, hogy mindenben eleget fog tenni, kívánja, sőt e diplomák erejénél fogva követeli, hogy ő felsége már egyszer valahára elégítse ki az evangelikusokat, s ne csak ő maga, de alattvalói is tartsák tiszteletben az ország és a királyi diplomák határozatait, s hajtsák végre a még eddig végre nem hajtott törvényeket.

2. Az is el volt határozva, hogy a szökevény szolgák

*) Szilágyi 563., 564. l.

mind a két részről visszaadassanak. Mégis gyakran megesik, hogy a fejedelem szolgálai átszökvén ő felsége birodalmába, ott azonnal védelmezőkre és pártfogókra akadnak, s még a fejedelem kérésére sem bocsáttatnak vissza. Sőt az is megtörténik, hogy a fejedelem ditiójában élő ártatlan embereknek kárt okoznak. Ismételve kéri tehát, hogy a király küldöttei ne csak szóval és ígérettel, de valóságos tettel igyekezzenek a diploma parancsának minden halogatás nélkül eleget tenni.

3. Arra is emlékezteti a fejedelem ő felségét, hogy Ballassa Simon és András örökösei a diploma értelmében bizonyos javak átadására lettek kötelezve, a mi azonban mind ez ideig meg nem történt. Kívánja tehát, hogy a diplomák tartalma e tekintetben is minden kifogás nélkül végrehajtsassék.

4. Hasonlóképen kívánja, hogy idősb Tökölyi Istvánnak lengyelországi birtokai, melyek ő felsége által a múlt háborúban lefoglaltattak, visszaadassanak.

5. Az amnestiát mindenki úgy értelmezte, hogy annak jótéteményével az érdeklettek mindnyájan szabadon élhetnek. Mégis a fejedelem némely emberei, többek között Bán János, különféleképen zaklattatik. Ennélfogva kéri a király küldötteit, hogy találjanak módot, hogy úgy Bán János, mint más érdeklettek is, az amnestia által nyújtott védelemben részesülhessenek.

Ezekben voltak összefoglalva a fejedelem szerény kívánságai, és a királyi követek számára adott válaszponjtjai. Lásuk, minő fogadtatásban részesültek azok az ellenfél embereinél.

III.

A királyi követeknek megjegyzései és a 28 pontba foglalt pót-kívánságok. — A fejedelmi követek észrevételei. — A pót-kívánságok tárgyalása.

Mindenek előtt feltűnő, hogy a király követei csak az ő kívánságaikra vonatkozó válasz pontjaira tették meg észrevételeiket. A fejedelmi kívánatokra ezúttal nem válaszoltak.

A mi a vallásszabadságot illeti, arra nézve általánosságban alig lehetett kifogást tenniök a fejedelem üzenete

ellen. Egyedül a kassai kápolna visszaadásának szükséges voltát bizonyították, és kétségbe vonták a fejedelem azon állítását, mely szerint a kápolna azé, a kié a fundus. Hivatkoztak Boeckay és Bethlen korára, a mikor még nem létezett diploma az elvett templomok visszaadásáról, mint most, mégis e kápolna a katolikusoké maradt. Ezen kápolnának visszaadását, valamint a jezsuita atyák lakásának átadását nem lehet az országgyűlés határozataig elodázni, mert ez annyi volna, mint a hozandó határozat előtt kárhuzató ítéletet mondani. Nézetök szerint a jezsuiták a fejedelem ditiójába is bebocsátandók és beeresztendők mindazon helyekre, a hol a háború előtt lakhattak. A kápolna pedig addig is átadandó, a míg fölöle a rendek a legközelebbi országgyűlésen határozni fognak. A mi a jezsuiták residentiájának átengedésére vonatkozó tokaji határozatot illeti, az csak ideiglenes volt, tekintettel az országgyűlésre, melyre a fejedelem sok más dolgot is halasztott. Minthogy azonban erre vonatkozólag az országgyűlés semmit sem határozott, igazságtalan lenne, hogy újabb határozatig a jezsuiták nélkülözzék residentiájokat és ahhoz való jogaikat. Végül azt mondják, hogy nem lehet őket a legújabb törvény 18-ik szakaszával a diplomától elterelni, mert az a szakasz nem kényszeríti a katolikusokat, hogy a diplomától eltérjenek, ha nem akarnak. Az az idézett törvény sem parancsolja, hogy az ígért templomok más kézen hagyassanak.

A második pontra nézve, minthogy a fejedelem sem tesz kifogást ellene, megegyeztek.

A harmadiknál, az egri püspök és káptalan tizedeinek bérletére nézve világosabban kívánják meghatározni, hogy miképen alkalmazkodják a fejedelem a jelen évben hozott XCV. t.-cikkhez, mely az 1548-ki LXI. t.-cikkben alapszik. Mert ezen törvénycikk értelmében szabadságában áll az egyháziaknak tizedeit bérbe kiadni vagy ki nem adni; továbbá, ha a tized értéke, bérösszege nincs meghatározva, akkor szabadon szerződhetnek. Az egri püspök tizedei ő felsége uralma idejében előleges megegyezés szerint mindig a kamara által béreltettek. Ennek alapján a király követei ragaszkodnak az 1647-ik évi XX. t.-cikkhez, mely akképen szól: hogy a tiszán-

innen minden tizedek az egyházi törvényes birtokosok céljaira hagyandók. A püspöki tized múlt és jelen évi jövedelmeinek kimaradt fizetésére nézve kérnek választ a fejedelem követeitől.

A negyedik pontban érintett ágyúk és hadi szerek átadására nézve azt mondják, hogy azok nem azért maradtak ki a diplomából, hogy az amnestiába foglaltassanak, hanem azért, mivel a diploma szerzésekor még nem voltak elfoglalva. Különbösen azt hiszik, hogy ha a specifikált tárgyakat érdemes volt visszaadni, méltányos és igazságos lenne a nem specifikáltakat is visszaadni. Vizsgálatot kérnek, mely meg fogja mutatni, hogy miféle hadi szerek lennének visszaadandók.

Az ötödik pontban említett bécsi kereskedők ügyét közügynek jelentik ki, mert — úgymond — kereskedelem nélkül nem állhatnak fel sem országok, sem tartományok. Elégtételt követelnek a kereskedelmi bizalom szempontjából; félnek oly megtorlástól, mely kárára lehet az egész országnak. Ennek kikerülése tekintetéből kéri a fejedelmet, parancsolja meg, hogy az igazság követelményéhez képest mindenkinek megadassék, a mi az övé.

A hatodikban említett harminczadnak oly forma rendezése, minőt a fejedelmi követek javasolnak, káros volna ő felsége jövedelmére nézve. Erre nézve a régi szabályzat nem szolgálhat zsinórmértékül, mert nem is volt életbe léptetve. Helyesebb volna, ha a fejedelem elengedné a harmadik forintot, és a harminczad egyenlővé tétetné, mint Bethlen korában volt; hogy egy hordó borért két forint fizetessék úgy a király, mint a fejedelem részére.

A hetedik pontban a hét vármegyékben lakók térítvényeinek visszaadásáról lévén szó, a király követi ezt újra sürgetik, mert azok visszatartása ellenkezik a diplomával és az illető megyék conditióival.¹⁾

A mint a fejedelem követi ezen replicát átvették s látják, hogy benne a fejedelem kívánságaira semmi észrevétel nem foglaltatik, azonnal elküldték Szemerét és Klobusiczkyt

¹⁾ Replicae ad responsum dominorum commissariorum ill. principis Transylvaniae, super certis punctis propositis commissariorum Suae Majestatis die 5. dec. 1647. extradata. *Szilygyi*: Linczi béke. 568—571. l.

a király követéhez azon üzenettel, hogy az adott replikával nem lehetnek megelégedve, mivel a fejedelem kívánatai melőzve vannak benne. Az ügy komolysága, valamint a diplomák tartalma egyaránt követelik, hogy minden kívánalmak figyelembe véssenek és a végrehajtandók mind a két részről végrehajttassanak.

Erre a király küldöttei azt válaszolták, hogy igenis elismerik, miként a végrehajtandók mindkét részről végrehajttassanak; hajlandók is egyszerre válaszolni a fejedelmi kívánásokra, de azon kikötéssel, hogy ez történjék az ellenfél részéről is. Ha pedig oly követelések merülnek fel, melyek a diplomák értelmében mind a két részről teljesítendőek, azok okadatolva pontokba foglaltassanak és elfogadottaknak tekintessenek.

Másnap, vagyis december 6-án, azzal lepték meg a fejedelem követét, hogy átadták 28 pontba foglalt pótkívánásait, a fejedelem kívánására adott replikával együtt. A kívánásoknak ily nagy számmal való szaporítása mutatja, hogy a királyi követek nem jóhiszeműleg járnak el ellenfeleikkel szemben. Ismételve látjuk a tokaji tanácskozmánynál követett azon eljárást, hogy a király követei az urok nevében előterjesztett pontokat néhány nappal később huszonkét új ponttal szaporították, csak azért, hogy a tárgyalás szétfolyjon és az eredmény meghiúsíttassék. Most is a szószaporítás lankasztó mesterségével állottak elő: daczára annak, hogy a tokaji tanácskozmány befejezésekor mindössze 9 rövid kérdésből állott az elintézetlenül maradt ügyek száma. Most a hét be-terjesztett ponthoz még 28 járúl, tehát 35-re emelkedett! Ez éles ellentétben állott a fejedelem kívánásainak szerény öt pontjával.

Szerencse, hogy a fejedelem követei tapasztalt és kipróbált emberek voltak, a kik nem hagyták magokat megzavartatni; hanem keserű resignatióval vették a régi fogás ismétlődését. Mindazáltal felhívták ellenfeleiket, hogy időnyerés tekintetéből ne írásban, hanem szóval tárgyaljanak.

De nézzük, mi volt abban a sok pontban; mindenek előtt pedig, mit válaszoltak a fejedelem kívánásaira?

Az elsőre azt, hogy nem értik eléggé az abban foglalt

panaszt. Ha azonban előfordúlnak esetek, hogy az evangélikusok üldöztetnek — a miről tudomásuk nincs — ott vannak a legközelebb tartott országgyűlés határozatai, melyek az orvoslás módját körülírják. A mi pedig ő felsége diplomájának végrehajtására vonatkozó pontokat illeti, azokra nézve megjegyzik, hogy az országgyűlés elé valók s jelenleg nem tárgyalhatók.

A második panaszra vonatkozólag, hogy t. i. a szolgák, idejük kitöltése előtt, a fizetést felvéve megszöknék, azt válaszolják, hogy az ilyenek visszaküldendők, de az olyanoknak, a kik idejüket rendesen kiszolgálták, szabadságukban legyen tetszésök szerint akár a király, akár a fejedelem ditiójában szolgálhók.

A harmadik pontban említett Balassa Simon és Balassa András örökösének ügyét az országgyűlésen kellett volna elintézni; már a királyi táblán is megfordúlt, s el is intéztetett volna, ha a vádlottak megjelentek volna. Ez ügy a törvény útjára terelendő.

A negyedikre csak annyit válaszolnak, hogy a lengyel király ügyei nem ezen bizottság elé valók. Ha Tükölyinek valami sérelme van, annak orvoslását keresse törvényes úton, a Lengyelországban divó módon.

Az ötödikre is csak általánosságban mondják, hogy az amnestia értelmében Bán János ügye ne bolygattassék.

Látni való, hogy minden egyes pontra rövid, kitérő választ adtak; míg ellenben a magok pótkívánásaiban egyáltalában nem fukarkodtak a szóban. Rövidség okáért jó lesz azokat mindjárt a fejedelmi követeknek észrevételeivel együtt tárgyalnunk. Megjegyezzük, hogy mikor e kérdések megbeszélése végett december 12-én a felek összejöttek, egy egész napot azon meddő kérdés feletti czivakodással töltöttek el, hogy *minő sorban* vegyék elő a pontokat? Végre a királyiak nézete győzött, mivel a fejedelmiek elállottak követeléseiktől.

Első pont volt tehát a vallás ügye. A királyi követek, a mint láttuk, azt kívánták, hogy Kassán a róm. kath. vallás gyakorlata szabad legyen, hogy az odavaló kápolna a kathólikusoknak átadassék és általában az elfoglalt templomok mindenütt visszaadassanak.

Erre nézve az erdélyi követek ugyanazon észrevételeket tették, melyeket már fentebb közöltünk s melyeknek ismétlése fölösleges lenne. De azonkívül hozzátették, hogy Boeskey idejében a bécsi békekötés pontjai között is volt egy, mely a mindkét felől elfoglalt templomok visszaadását rendeli el, de a szóban lévő kápolna akkor sem volt az átadandó templomok sorába felvéve. És minthogy továbbá újabban is Kassát úgy engedte át ő felsége a fejedelemnek, a hogy/azt egykor Bethlen birta; az pediglen az illető kápolnát holta napjáig háborítlanul birta és használta, a nélkül, hogy ezzel a kath. vallás gyakorlatának szabadsága korlátoztatott volna: ennél fogva nem látják át, mért kellene most eltérni a diplomák tartalmától és az elődöknek hasonló esetekben követett példájától? A legújabb országgyűlésen is sok vita folyt a vallás ügye felett; de nem határozottatott egyéb, mint hogy Kassán a katolikusok kérelmére templom, parochia és iskola számára más hely jelöltessék ki.

A jezsuiták ügyében a királyiak által tett azon ellenvetésre, mely szerint helytelen lenne azokat hozott ítélet előtt lakásaiktól megfosztani; továbbá, hogy az 1608-ban ellenök hozott törvény soha sem hajtatott végre, és hogy ennél fogva új országos végzés hozatalát kellene bevárni: a fejedelmiek azt válaszolták, hogy e kérdésben már ő felsége tavaly a tokaji tanácskozás alkalmával határozott, hogy t. i. a jezsuiták se Kassán, se Szathmárt residentióval nem birhatnak. Igaz, hogy erre a királyi követek már egyszer azt felelték, hogy ez csak ideiglenes engedmény volt, a míg t. i. az országgyűlés mást nem határoz. Minthogy pedig az országgyűlés mindez ideig mást nem határozott, tehát a király határozata érvényben marad, és a jezsuiták alkalmazkodjanak az ország törvényéhez, melynek megtartására ő felsége diplomája által különben is kötelezve van.

Ezt az érvelést a királyiak nem fogadták el. A kassai kápolnára vonatkozólag hivatkoznak Boeskey idejére; elismerik, hogy a bécsi békekötésben van szó a visszaadandó templomokról, de azok nem voltak oly részletesen specificálva, mint most. Ez alapon tehát a kápolna visszaadását megtagadni nem lehet.

Az 1608-ki VIII. t.-cikkre való hivatkozásra nézve nem tagadják, hogy ott a jezsuiták kizáratnak az országból; de azt az álláspontot fogadják el, hogy e felett az országgyűlésnek kell határoznia, mert ismeretes dolog, hogy a bécsi béke ezen pontjához ő felsége nem adta beleegyezését.

Védekeznek a jezsuiták lakására vonatkozó azon ellenvetéssel szemben is, hogy a kassai és szathmári residentiók ügyében tett engedményt ideiglenesnek mondták. Ebből a részleges engedményből nem lehet következtetni az egészre. A fejedelem a diploma értelmében nem zárhatja ki ditiójából a jezsuitákat, már csak azért sem, mert ez ügy a múlt országgyűlésen eldöntetlenül hagyatván, a jövőnek hagyatott fel, a mikor t. i. el kellend határozni, kizárassanak-e a jezsuiták az országból vagy nem? Addig nem lehet a nevezett atyákat Kassából és Szathmárból kizárni, mert ez valóban azt jelentené, hogy a feleltők hozandó határozat kimondása előtt bűnhődnek; és hogy ők nem gyakorolhatják szabadon kath. vallásukat a diplomában említett szelid nyilatkozat miatt, a mennyiben bizonytalan, vajjon a jövő országgyűlés kitiltja-e őket vagy nem? Az 1608-ki VIII. t.-cz. csak a jezsuiták birhatási jogáról szól, a minek eldöntése, nézetök szerint, nem ezen bizottság elé tartozik.

Minél tovább vitatkoztak e pont felett, annál inkább élesztetett a szenvedély s következésképen annál távolabb estek az elérendő czéltől. Végre is be kellett látniok, hogy egyetértésre nem jutnak; és a vitát egyelőre bezárták, a míg t. i. a fejedelemnek erre vonatkozó újabb határozata meg nem érkezik.

A második pont felett nem kellett vitatkozni, mert a szepesi kamara levéltárának átnézése ügyében mindnyájan egyetértettek.

A harmadik pont, mely az egri püspökség és káptalan tizedeiről szólt, már hosszabb tárgyalásra adott alkalmat. A királyi biztosok teljes szabadságot követeltek arra nézve, hogy az egri püspöki és káptalani uradalmak tizedei szabadon használhatók és bérbe adhatók legyenek. Hivatkoztak azon feltételekre, melyek alatt a hét vármegye átadandó volt a fejedelemnek, és melyek között az is foglaltatik, hogy minden

tiszáninnyi tizedek — kivéve a tokaiakat — egyházi törvényes birtokosaiknak adassanak. Ha azonban a kassai kamara az egri püspök és káptalan beleegyezésével valamely tizedet meg akar tartani, akkor fizesse le azt az összeget, mely a király uralma idején volt szokásban. Ha ezt nem teszi, akkor a püspök és a káptalan szabadon rendelkezék ezen jövedelmével.

A fejedelem követei ezzel szemben ismételve kijelentették, hogy e tárgyban urok a legközelebbi országgyűlésen hozott XCV. t.-czikkhez tartja magát. Annak tartalma szerint akarja kielégíteni az egri püspököt, a ki különben is már beleegyezett a bérletbe. Az idézett törvényben azonban világosan ki van fejezve, hogy a bérlet ára akképen állapítandó meg, a mint a törvény alkotásának idején volt. Az ügyet bonyolította azon körülmény, hogy a nevezett tizedekre nézve szerződés kötött volt Piber László egykori egri püspök és Bethlen Gábor fejedelem között; és hogy ennek alapján a múlt országgyűlésen, mikor éppen a fent idézett törvényezékk alkottatott, az egyházi rend biztosította a fejedelem követeit arra nézve, hogy az erdélyi fejedelem ezután is megmaradhat az egri püspöki tizedek bérletében. A nevezett követek csakis ennek reményében fogadták el az illető törvényezéket.

Erre a király követei azzal feleltek, hogy ezen okoskodásnak csak akkor volna valami értéke, ha az a Piber László püspök még most is élne, és ha a szerződést nem szükségből, hanem önkényes szabad elhatározásból kötötte volna. De ez nem úgy volt. Ő a tizedet csak egy évre engedte át a fejedelemnek, az sem lett teljesen befizetve. A második évben már nem akarta odaadni; de különben is, halála után, az utód nincs kötelezve ezen szerződés megtartására. A mi a legutóbbi országgyűlésen hozott XCV. t.-czikket és az 1548: LXI. t.-czikket illeti, azoknak tartalma éppen nem szól a fejedelmi követek okoskodása mellett; mert ott a szokott és önkéntes, de nem kényszerített és tiltakozással érvénytelenített árról van szó; ott az egyháziaknak szabadságára hagyatott, hogy tizedeiket vagy ők magok használják vagy bérbe adják.

Minthogy mind a két fél állhatatosan ragaszkodott

érveikhez, e pontra nézve nem tudtak megállapodásra jutni. Ugyanígy eltérés volt közöttök az ágyúk és a bécsi kereskedők ügyében is; minélfogva elhatározták, hogy erre nézve a fejedelemtől új határozatot kérnek.

A hetedik pontban foglalt reversalisokra nézve engedtek a fejedelmi követek, s ekként az egység létrejött.

Most következett az úgynevezett pótkivánságok tárgyalása. Ennek folyamán az egri káptalan kassai házára nézve abban állapodtak meg, hogy az a legújabb háború előtti állapotban maradjon. A város, mondá a fejedelem követek, tudhatná Kogvelmeteket informálni, micsoda jussal, pretensióval nyúltak hozzá a disturbium előtt.

Dévényi István dolgában többet disputáltak, mint a mennyit az ügy megérdemelt. Már a tokaji tanácskozmányban egység volt e részben; de most újra követelték, hogy Dévényinek a fejedelemnél lévő contractusa és néhány birtoka, jelesül a Sáros vármegyében fekvő Kosztolán és Lipócz, valamint a zálogban lévő Füzér várának fele visszaadassék. Természetes, hogy ezen már elintézett ügyben a fejedelmi követek szóba sem akartak állani. A fejedelem, kihez tanácsért fordultak, azt válaszolta Füzérre nézve, hogy mihelyest a zálogösszeg lefizettetik neki, azonnal átengedi; Kosztolánra és Lipóczra nézve azonban azt mondá, hogy ő bizony nem adja, mert azokat Dévényi neki váltság fejében adta; különben is erre adott válaszát a császári követek, még a tokaji tanácskozmány idején, elfogadták »s el is hagyták vala akkor.« Minek hát most újra felémegetni? Az irományokra nézve azt válaszolta, hogy Klobusiczky legjobban tudja, miben áll a dolog. Azokat, melyek nem a fejedelem birtokaira vonatkoznak, ki lehet adni.

Az ónodi nemesi házat illetőleg abban állapodtak meg, hogy az Keglevich Miklós özvegyének adassék át minden hozzátartozó jogokkal és szabadságokkal együtt.

Az Abaújvárbán fekvő Halmay-birtok fele, melyet a fejedelem adományozása folytán Szuhay Mátyás birt, visszaadatott előbbeni birtokosának, Vécsey Sándornak.

A 14-től 17-ig terjedő pontokra nézve, melyekben a regéczi várhoz tartozó kisebb jelentőségű birtokok és ügyek

foglaltattak, könnyen elintéztettek, a mennyiben ezekre nézve a fejedelem határozottan azt az útasítást adta követeinek, hogy a mit eddig engedett, s a mit a diploma és az amnestia is elintéztet, abban nehézséget ne tegyenek.

A Daróczy-féle birtok, mely részint Középszolnok megyében, részint Erdélyben feküdt, az ősi Csáky család által oly feltétellel volt eladva Prépostváry Zsigmondnak, hogy ennek halála után ismét a Csákyakra szálljon. De Prépostváry halála után a birtok egy része Telegdy István, másik része pedig az erdélyi fejedelem birtokába jutott. Az volt tehát Csáky Istvánnak a kívánsága, hogy a birtok mind két része az ő kezébe adassék. A fejedelem követeinek az volt a nézete, hogy ez a kérdés nem tárgyalható, a mennyiben szerződéses jogokról van szó, melyeknek eldöntése a bíróságra tartozik. Ebben a császáriak is megnyugodtak és Csákyt a törvény útjára útasították. Azon másik kérését azonban, hogy az almási erd. várhoz tartozó bankai birtok neki átadassék, teljesítették, mivel ebben a fejedelem sem tett ellenvetést, sőt ő maga mondta, hogy ezt kár ismételni, mivel már a tokaji tanácskozmányban el volt döntve.

Éppen ilyen felesleges kérdés volt a minoriták szerzetének rádi residentiája, melynek átadásába a fejedelmi követek szívesen beleegyeztek. Nem ily könnyen egyeztek bele az úgynevezett »Barátságzó» és »Hétszó» átengedésébe. E tekintetben kénytelenek voltak kérdést intézni a fejedelemhez, a ki röviden csak ennyit válaszolt reá: »Egyáltalában mi bizony az diploma mellől el nem megyünk soha.« Ezzel az ügy függőben maradt. Hasonlóképen függőben maradt a jezsuiták birtokában lévő mislei prépostság némely jövedelmeinek kérdése is, melyben Bornemisza János volt érdekelve. Ugyanis a császári követek ezt is a legújabb országgyűlés XXIII. t.-cikke alá akarták vonni, míg a fejedelmi követek az egész ügyet Bornemisza magánügyének jelentették ki. Még inkább magánügynek kellett tekinteniök Kokul György kassai kath. tanítónak abbeli panaszát, hogy őt a háboru idején Alvinczy Mihály és Szabó István feladása alapján Szegedy György börtönre vetette. Különbösen is e kérdés már

a tokaji tanácskozás alkalmával is foglalkoztatta a bizottságot, de akkor is elejtetett.

Farkas Ferencz panasza és Kátay Ferencz kérelme a diploma értelmében elintéztettek.

A huszonötödik pontban azt követelték a császári követek, hogy a fejedelem fizesse ki a Homonnay és Esterházy családoknak a tokaji és regézi várakért járó összeget, annyival is inkább, mert ez utóbbit illetőleg a fejedelem Törösnek határozott ígéretet tett. A fejedelem ezt nem is tagadta, sőt most is elismeri, hogy tartozik vele s meg is akarja fizetni; de nem a követek kezébe, hanem azoknak kezébe, a kiknek tartozik »kikötven a pénznek valorában is az diplomát.«

A következő pontokban megint oly egyházi ügyek tolatnak előtérbe, melyek a tokaji tanácskozmányban és a törvény által már elintéztettek. Ilyenek voltak a garami, varannói és alsó-meczenzefi tizedek elvonása, a harangok és temetők használatának tilalma stb. A császári követek a fentebbi helyeken törvényellenesnek találták a megyei hatóságoknak abbeli eljárását, hogy az evang. lelkészeknek rendelték a tizedeket ott, a hol azelőtt a kath. lelkészek használták. Ezen sokszor vitatott kérdésben a fejedelmi követek, urok utasításához képest, mindig azt állították, hogy e kérdés már el van intézve a törvény által. A hol tehát visszaélések fordulnak elő, azok a törvény értelmében orvosoltassanak. Ezzel szemben a császári követek hivatkoztak az új törvény XIV. cikkének tartalmára. De eredményhez nem juthattak, mert a fejedelem követei régibb adatokkal támogatták érveiket.

A tizenhárom szepesi város és Zsolna panaszát a vámot és harminczadot illetőleg akként intézték el, hogy az illetők az ország végzésének megtartására utasítottak. A mi pedig a megyei, városi és községi előjárók eskületételét illeti, a Ferdinánd követei azt követelték, hogy a nicolsburgi békekötés pontjai értelmében Szathmáron és Tokajban, sőt más ide tartozó helyeken is letéssék, minden kivétel nélkül, minthogy ezek is a kassai generálistól függtek. A fejedelem követei nem ellenozték, hogy Szathmáron és egyéb helyeken a tisztviselők úgy, mint Bethlen idejében történt, a diploma szerint letegyék ő felségének a hűségi esküit; de Tokajra

nézve más nézetben voltak, a mennyiben az örökös joggal volt átengedve a fejedelemlük és örökösöinek. Ehhez képest csak abban történt a megállapodás, hogy ez az ügy a két fejedelem között akár levélváltás, akár külön bizottság által intéztessék el.

Ezzel kapcsolatban a király követei azt kívánták, hogy a fejedelem adja ki Erdély biztosító levelét arra nézve, hogy a hét vármegyére és Kassára semmi jogot nem fog formálni; különben a hét vármegyének átadása nem történhet meg. Erre nézve a fejedelem követei kijelentették, hogy a biztosítólevél kiadása nem a fejedelem akaratán múlt, hanem a magyar országgyűlés hosszas és kétes kimeneteli tárgyalásain. Igérik azonban, hogy az új országgyűlés minél előbb, lehetőleg a jövő márcziusban össze fog ülni, és akkor aztán a biztosítólevél az ott megállapítandó alakban ki fog adatni. Megjegyzik, hogy az idő nincs elmulasztva, a mennyiben a diplomában a határidő nincs kitűzve, s Bethlen korában is csak mindenek elintézése utáni időre maradt el az ügy. Kérik tehát a király követeit, ne kívánjanak tőlök és a fejedelemtől lehetetlenséget, hanem bizzanak ígérete őszinteségében. A királyiak mentegetőzve vetik ellen, hogy ők nem kívánnak lehetetlent, hanem csak azt, a mi a diploma és a törvény azon szavaiban foglaltatik, melyek *minden halogatás nélküli* elintéztést sürgetnek. E részben oly szigorúak voltak, hogy a fejedelmiek részéről nyilvánuló minden készsége és biztosításra ridegen azt felelték, hogy ő felségének külön információja nélkül követelésöktől el nem állhatnak. Úgy is történt, hogy a király újabb utasításának megérkezéig e pont függőben maradt.

Az utolsó pont a végvárok és a fejedelemlük átengedett várok összeírásáról szólott, mire nézve a fejedelem követei kijelentették, hogy e követelésnek nincs alapja a diplomában, a melytől semmi körülmények között nem hajlandók eltérni.

Ezzel a pontonkénti tárgyalás véget ért.

A következő napon még ugyan összejöttek, hogy néhány függőben maradt kérdést elintézzenek; de mivel mind a két rész utasításaihoz ragaszkodott, s éppen ezért újabb engedményeket nem tehetett, a fejedelmiek újabb instructio kérése

végzett kiküldötték Kemény Jánost és Klobusiczky Andrást a fejedelemlük, mi alatt összefoglalták azon pontokat, melyekre nézve az egyesség már a fenti tárgyalás folyamán létre jött.

IV.

A királyi követek jó tanácsai s a fejedelmiek nyájas válasza. — Az alsó-meczenzéfi és más kath. panaszok. — Barátságos kiegyenlítés jön létre. — Klobusiczky elhossa a fejedelem válaszat, melylyel azonban a királyi követek elégedetlenek.

A míg Kemény és Klobusiczky a fejedelemlük jártak, addig a hátramaradt követek barátságos összejöveleteket tartottak, melyeken a függőben maradt kérdéseket megbeszélték.

A királyi követek felsőbbségök érzetében komoly tanácsokat osztogattak a fejedelmieknek, hogy legyenek okosabbak, mint eddig. Tekintsék hazájok nyomorult sorsát, melyen csak az ausztriai ház segíthet. Ő felsége kegyes szívvvel viselgetik a magyarok és a fejedelem iránt. Legyenek tehát azon, hogy a fejedelem is hálás és elismerő legyen ő felsége iránt; bizonyítsák be ezen törekvéseik által, hogy jó hazafiak, a kik a haza javát keresik. Lám, ő felsége a maga részéről mindent megtett, a mire a diploma által kötelezve volt. Most a fejedelmen és rajtok a sor, hogy hasonlót cselekedjenek. Szép szavakkal biztosíthatják őket, hogy a teljes egyetértés azonnal létrejön, mihelyest kieszközlik a fejedelemlük, hogy a katolikusoknak Kassán teljes vallásszabadságuk legyen; hogy a jezsuiták minden akadály nélkül szabadon járjanak Kassára és Szathmárra; hogy azok mindenütt szabadon teljesíthessék hivatásukat, s hivatalt vállalhassanak Kassán és Szathmáron. Azt, hogy Homonnán is legyen lakásuk a jezsuitáknak, nem sürgetik nagyon; de az előbbienekre nézve nagyon szükséges a fejedelemlük őszinte engedékeny nyilatkozata.

Hogy az ilyen nyájas kívánságokra mi volt a felelet, azt a fentebbi viták alapján könnyű kitalálni. Vallás dolgában oly világosan intézkedett a legújabb országgyűlés, hogy valóban csak vitatkozási fogásnak kell tekintenünk, ha ezzel

ellenkező vagy egyező tételeket tolnak előtérbe az *elintézellen* kérdések kiegyenlítésére kiküldött követek.

A fejedelem követei nem is mentek a lépre. Közökben tartva a törvénykönyvet és a királyi diplomát, csak azt választák, tartsuk meg ezeket és szent lesz közöttünk a béke. Ha valakinek panasza van, legyen az katolikus vagy protestáns, döntessék el ügye a törvény és a kir. diploma szavaival.

Ez azonban a királyi követek nézete szerint nyakas beszéd volt. Keresni kellett ürügyet arra, hogy a törvény meg ne tartassék és az ellene protestáló főpapok szellemében magyaráztassék. Keresni kellett példákat, melyek azt bizonyítsák, hogy a törvény nem képes nyugodalmat és békét hozni létre a hon fiai között. A pótkivánságok magok is elég példát nyújtanak erre; de kéz alatti intés folytán újabb esetek is előkerültek.

A december 16-ki tanácskozáson megjelentek az alsómeczenzéri katolikus polgárok, a kik elpanaszolták, hogy a legújabb törvény értelmében átengedett templom átadása óta milyen sok egyenletlenség uralkodik köztök a harangok és temető használata miatt; kérték a biztosokat, hogy ezen segíteni szíveskedjenek. Ezek azon választ adák nekik, hogy vagy barátságosan intézzék el magok között ez ügyet, vagy pedig len az egész község által kiküldendő, s mind a két fél érdekeit képviselendő követeket menesszenek hozzájuk.

Előre lehetett tudni, hogy a barátságos egyezségből semmi sem lesz; de nem volt kizárva a lehetőség, hogy egy vegyes bizottság képes lesz a békére vezető utat megegyengetni. Egy ilyen bizottság meg is jelent Eperjesen december 19-én; jelesen a lutheránusok részéről az illető lelkész harmad magával; a katolikusok részéről ezek helyettes lelkésze, különben egri kanonok, negyed magával. Tehát erősen érdekllett felek állottak egymással szemben.

A királyi és fejedelmi biztosok készek voltak őket kihallgatni. A kölesönösen emelt vádaktól csakhamar meggyőződtek róla, hogy itt nem könnyű dolog lesz a méltányosság és igazság két serpenyőjét egyensúlyba hozni; mert mind a két fél régebbi viszonyokra hivatkozott és egyedül a maga követelését tartotta jogosnak. Sok czivakodás után a barátságos

egyezkedés útjára terelték őket, melyen el is jutottak odáig, hogy a következő pontokban állapodtak meg: 1. hogy egyik fél se tegyen a másiknak akadályt a harangok és temető használatában; és hogy ünnep- és vasárnapokon a harangozásban oly rend legyen, mely szerint, ha az evangélikusok reggeli vagy esti istentiszteletére beharangoztak, egy negyedórával későbbben szokott módon a katolikusoknak harangozzanak;

2. hogy az evangélikus lelkész a három casulából egy tarka-szinű albát és a három kehelyből egy nem aranyozott kisebb kelyhet adjon át a kath. plebánusnak. Ezen egyezés bizonyosságául a követek írásbeli nyilatkozatot állítottak ki.

Ez alkalommal a királyi biztosok a nem régen Varanón, Meczenzéken és egyéb helyeken a tizedek ügyében előforduló bajokat is el akarták volna intézni. Semmiképen nem helyeselték az alispánoknak azon intézkedését, mely szerint az evangélikus papok is tizedet húztak. Hivatkozással a legújabb törvény 11. és 12-ik szakaszaira azt akarták, hogy itt döntessék el ez a kérdés is. De a fejedelem követei semmiképen nem akartak belemenni e kérdésbe, azt állítván, hogy az e kérdésben való döntés joga a törvény 14. §-a értelmében a megyei alispánokat illeti meg. Ily eltérő értelem mellett e kérdés függőben maradt addig is, míg a fejedelem e részben újra nem nyilatkozik.

Fentebb láttuk, hogy Kemény és Klobusiczky azért mentek volt Patakra a fejedelemhez, hogy annak véleményét a még eldöntetlenül maradt kérdésekre nézve meghallgassák, s ahhoz képest új utasítással ellátva térjenek vissza hátrahagyott társaikhoz. Ezen követek közül Kemény a fejedelemnél maradt; Klobusiczky pedig közvetlenül a karácsonyi ünnepek előtt tért vissza Eperjesre.

Hogy mit hozott magával, azt könnyű eltalálni. A fejedelem ragaszkodott régi álláspontjához, mely abból állott, hogy a diploma és a törvény szigorúan megtartassék, s új kérdések a vitába ne kevertessenek. Nem szerette, hogy a jezsuiták ügye oly hévvel védelmeztetik. A maga részéről nem ellenezte, hogy e szerzet tagjai Kassán és Szathmáron szabadon mozoghassanak s hivatásukat teljesíthessék. De már abba

semmiképen nem volt hajlandó beleegyezni, hogy lelkészkedjenek, mert ez azt jelentené, hogy ott rendes lakást akarnak nyerni, a mire nézve pedig már ő felsége is beleegyezett, hogy az országgyűlésig e két helyen lakásuk ne legyen. Minthogy a múlt országgyűlés e részben semmit sem határozott, hiba lenne, ha a fejedelem a rendek határozatának eléje vázna. Ezért nem egyezhetik bele, hogy a jezsuitákról e tanácskozmány pontjaiban említés tétessék; ellenkezőleg azt kívánja, hogy ő felsége e részben is eleget tegyen a diplomának.

A mi már az egri püspökség és káptalan tizedét illeti, arra nézve a fejedelem ismételtén a legújabb országgyűlésen hozott 95-ik §-ra hivatkozott, mint a melynek rendelkezése tökéletesen elegendő az ügy tisztábazatalára. Kijelenté, hogy nem kíván nehézségeket csinálni sem a püspöknek, sem a káptalannak; de óhajtáná, hogy a leendő püspök alkalmazkodnék e részben a fejedelem akaratához.

Az erdélyiek biztosító levele a legközelebb tartandó országgyűlésen fog kiállítatni, oly alakban, mint az Bethlen idejében történt. Abban sem tesz nehézségeket, hogy a megyei és községi tisztviselők esküje a nikolsburgi békekötés határozata értelmében letétessék. Kivételt csak Tokajra nézve óhajt, úgy azonban, hogy azért annak előljárói, kik nem a várban, hanem a városban fognak lakni, ő felsége hűségére köteleztessenek. Szükség esetén pedig ne akadályoztassanak abban, hogy a várba vonúlhassanak.

A mi az úgynevezett barátságzóllót illeti, ámbár a diploma szerint nem tartoznék vele, mégis, — mivel állítólag egy levélben megígérte az árát — tehát fizet érte ezer forintot.

Hasonló engedékenységet tanúsított a fejedelem a Dévény István ügyében, a Báthory, Csáky, Esterházy és Homonnay-féle birtokok, valamint a bécsi kereskedők és a várbeli ágyúk ügyében is, mindenütt erősen hangsúlyozván, hogy a határozatok lehetőleg általánosságban hozassanak, és hogy a törvény és a diploma határozmányai mindenben tartassanak meg.

Mindazáltal a király követői nem voltak vele megelégedve. Ridegnek és méltánytalannak találták a fejedelem magatartását ő felségével szemben, a ki nézetök szerint élmént

az engedékenység legszélsőbb határáig. Elővették tehát ismét azokat a pontokat, melyekre nézve az egyezés nem jött létre. Tanakodtak az egyes szavak jelentősége felett; vitatták a törvény és diploma igaz értelmét; védelmezték a jezsuitákat s azoknak szabad működését; fejtegették a nikolsburgi békének azon pontjait, melyekre új hivatkozások történtek; felhordották egyes községek panaszait. Mindezt összeirták pontokba és elküldötték ő felségének, hogy jelentse ki felettök böles akaratát.

Igy telt el az 1647-ik év: sok vitával, de jóformán semmi eredménnyel.

V.

Új év után tovább folyik a tárgyalás. — A fejedelem intő levele. — A január 18-ki megállapodások és a fejedelem ünnepestélyes nyilatkozata Erdélyre nézve. — Az egyetértés létrejö. — Te Deum énekeltetik.

Az új év kezdete nem új irány követését, nem új tevékenység inaugurálását jelentette. Az egymással vitázó felek karácson és új év alkalmából szívélyesen üdvözölték egymást. Kölesönösen kifejezték abbeli kívánataikat, hogy minél előbb végezhessek be feladatukat és békével távozhassanak övéikhez. De ez csak pusztá kívánság maradt.

Az újév utáni tanácskozások ugyanazon mederben haladtak, melyben a múlt évben megindultak. A Klobusiczky által hozott fejedelmi határozatokkal a király követői nem lévén megelégedve, új meg új ellenvetéseket tettek. A fejedelem azon kívánságára, hogy a határozatok általánosságban hozassanak, azt felelték, hogy ez esetben nincs szükség határozatokra, mert hiszen az általános határozatok úgysis megvannak a törvényben és a diplomákban; de okvetetlenül a részletek felett kell döntenöök. Ebben a királyiaknak tökéletes igazságuk is volt, csak az volt a hiba, hogy e részleteket nem a törvény és diploma keretén belül kívánták elintézni. A fejedelemnek Tokajra vonatkozó kívánságára azt mondták, hogy azt nem tárgyalhatják, míg erre nézve ő felségének akaratját

meg nem tudják. A barátszóllóért felajánlott ezer forintot sem akarták felvenni, mert keveselték, holott a fejedelem erre sem érezte magát kötelezettnek. Az egri káptalan és püspök tizedeire vonatkozólag is új szövegezést óhajtottak csinálni, a mi ellen a fejedelmiéknek sok kifogásuk volt.

Maga a fejedelem, értesülvén követei által a fenforgó scrupulusokról, arra figyelmezteté őket, hogy csekélységekben ne tegyenek nehézségeket; de szemök előtt tartsák az ország külső és belső szabadságának érdekeit. Ő a maga részéről őszintén óhajta az egyezséget, mert élemedett korában »az posteritásoknak jövő állapotjuk felől való jobb reménységgel szeretne szállani koporsójába.« Nem tagadhatja, hogy fájdalommal tölti el lelkét azon mindennapi tapasztalat, melyszerint »ő felsége birodalombeli hívei és ellenkező vallású atyáinkfiai miket cselekesznek, nem gondolván sem ő felsége hitivel, diplomáival, sem az ország constitutióival, . . .« de mind ennek daczára, bármit cselekedjenek is azok, ő eleget akar tenni az ország végzéseinek, és azért inti követeit, ok nélkül ne nehezsítsék a béke teljességének létrejövetelét. Intézkedéseket tett arra nézve, hogy hívei január 20-kára összejöhessenek Kassára, mely alkalommal a még függőben lévő kérdések, ezek között a megyék átadása is, elintéztethetnek.

A mi már a királyi követek által tett kifogásokat illeti, azokra nézve pontonkint ad választ, illetőleg utasítást, a mely szerint a további tárgyalások folytatandók lennének.

Nem tartjuk szükségesnek, ezeket itt napról napra folytatott tárgyalások szerint részletesen előadni, mert valóban tartani lehet attól, hogy a sokszor leirt ismétlések kimerítik a szives olvasó türelmét. Mellőzhetjük e részleteket annyival is inkább, mert a január 18-án létrejött megállapodások kellő tájékoztatást nyújtanak az új év óta történt tárgyalások eredményéről.

Lássuk tehát ezeket pontonkint, úgy a mint az illető fejedelmekkel közöltettek.

A bevezetésben elmondatik, hogy a magyar király és az erdélyi fejedelem követei a végett jöttek össze; hogy a két év előtt Tokajba összehívott tanácskozmányban elintézetlenül maradt ügyek végre-valahára rendbe hozassanak. Hosszas

tanácskozás után a kiküldött biztosok a következőkben állapodtak meg:

1. hogy a kassai kápolna a fejedelem használatában maradjon;

2. hogy a fejedelemnek átengedett vármegyékben a kátholikus vallás is mindenütt szabadon gyakoroltassék, s az egyházi törvénykezés a diploma és törvény értelmében békében gyakoroltassék;

3. hogy a szepesi kamara levéltára mind a két fél kiküldöttei által átvizsgáltassék, s egy tisztességes megbízható ember őrizetére bizassék, a ki úgy a királynak, mint a fejedelemnek is hittel köteleztessék arra, hogy hű őre és fentartója lesz a levéltárnak; és ha akár ő felségének a királynak, akár pedig a fejedelemnek a neki átengedett vármegyékre vonatkozólag szüksége lenne valamely okmányra, annak hű másolatát kiadja;

4. hogy a fejedelem a tiszáninneni minden tizedeket az egyháziaknak és a törvényes birtokosoknak átengedje;

5. hogy a fejedelem az ágyúkat, azokon felül, melyek a diplomában előszámláltak, s Boldogkő és Szendrő várából elvitettek, s melyek az ő vagy hívei birtokában vannak, úgyszintén az elhunyt nádor által szerzett regézi három ágyút a nádor örökösének még ezen tanácskozmány ideje alatt átadja.

6. A fejedelemnek átengedett harminczad rectificatiójára nézve egyezés nem jöhethvén létre, ő felségének határozata kikérendőnek jelentetett ki.

7. A hét vármegyén kívül lakók térítvényét a fejedelem még ez ülésük alatt átadja a király követeinek;

8. hogy a tokaji hegyekben lévő hétszölnök árúil a fejedelem ötezer forintot tegyen le a kir. biztosok kezébe.

9. Tokaj és Regécz birtokaira nézve abban egyeztek meg, hogy a fejedelem a Homonnai és Esterházy örökösök részére tegye le az illető összeget, levonva a beírási és az örökösök által kivett összegeket. Az összeg felvevői nyugtát, a kir. biztosok pedig bizonyítványt adnak róla a fejedelemnek; ha pedig felhatalmazásukhoz képest a kir. biztosok vennék fel a pénznek egy részét, azon esetben ők nyugtáznák a felvételt;

10. hogy a parochiális jövedelmek, s a rendek és parasz-
tok személyes és sessionális fizetendői a magok papjainak
fizetessenek a legújabb törvény 11. és 12-ik szakaszai szerint;
továbbá, hogy a harangok és temetők használata mind a két
félnek szabad legyen ugyanazon törvény 14. §. értelmében;

11. hogy a nikolsburgi békekötéshez képest a vármegyék
főispánjai, a végvidékek és hajdúk kapitányai és vár-
nagyjai, a városok és szabadalmazott községek birái és
tanácsnokaival, a kik csak a fejedelemnek esküdtek, ő felsé-
gének is letegyék a hűségi esküt a nikolsburgi békekötésben
megállapított formában.

12. Az erdélyiek biztosítólevelére nézve a fejedelmi kö-
vetek urok szava és biztosítása alapján arra kötelezték ma-
gokat, hogy a folyó 1648-ki márczius havában a fejedelem
igyekezni fog, hogy kiadassék azoknak, a kiknek ő felsége fogja
parancsolni az átvételt. Az átadás helyéül Eperjes városa
tüzetett ki, a hol a fejedelem követei számára is kiadandó
lesz az elismervény azok részéről, a kiknek kezébe fog leté-
tetni az erdélyiek biztosítólevele. A hét vármegye átadása
előlegesen fog megtörténni bizonyos meghatározott időben.

13. A fejedelem megengedi, hogy a neki átengedett vég-
helyekben lévő ágyúk és egyéb hadi szerek leltározassanak.

14. A Báthory család jogaira vonatkozó, s Regéczből
átvitt leveleket és okmányokat, melyek nem szolgálnak az
ifjabb herczegné kárára, a fejedelem hiteles másolatokban
kiadatja az Esterházy örökösöknek.

15. A fejedelem a tartozásoknak és hátralékoknak a regé-
czi, szentmiklósi és egyéb helyi tisztviselők általi beszédését,
a mennyire azok befizethetők, az Esterházy örökösök részére
megengedi, valamint Biró Jánostól és Nagy Pétertől is a
Széchenyi család részére.

16. A szökevény szolgák mind a két részről kiadandók
s többé el nem fogadandók.

17. A fejedelmi biztosoknak Kania ügyében kiadott első
visszaadási nyilatkozata érvényben maradjon.¹⁾

Ugyan ez nap állítottak ki a fejedelem követei egy

¹⁾ Szilágyi S. Linczi béke, 603—606. l.

ünnepélyes nyilatkozatot arra nézve, hogy a fejedelem az
erdélyiek részéről kiadandó biztosítólevelet a nikolsburgi
békekötéskor megállapított alakban a jövő márczius hóban
kiadni szándékozik. Ha pediglen odáig az élők sorából kiszó-
littatnék, azon esetben az ő örököse, a leendő erdélyi fejedele-
lem és az erdélyi rendek fognak gondoskodni arról, hogy a
legközelebbi országgyűlésen a Bethlen idejében megállapított
biztosítás megadassék. Ha e formula nem találtatnék fel, azon
esetre a megyék átadásakor összeülendő bizottság fog egy
alkalmas szöveget megállapítani. Természetes, hogy a király
követei is kénytelenek voltak kijelenteni urok nevében, hogy
a vármegyéket a kitűzött időben át fogják szolgáltatni.¹⁾

Nem csak a biztosok, de Eperjes városának polgárai is
örültek annak, hogy az egyezés ekkép előkészítve lön. Sokan
azt hitték, hogy most már szent a béke, és siettek az Úr há-
zába, hogy hálát adjanak érte a Mindenható istennek. A kath.
főtemplomban felhangzott a »Te Deum laudamus« hatalmas
éneke. Dob és trombita hangjai, sőt a várbeli ágyúk és a
város kapuinál felállított mozsarak dördülései is hirdették,
hogy valami nagy jelentőségű esemény történt. Magok a biz-
tosok Wesselényinél nagy lakomára voltak összegyűlve, hol
vidám zene és boros serlegek mellett lelkes felköszöntőkben
fejzték ki a béke iránti élénk óhajaikat. Ebben versenyzett
most a két fél egymással, s kölcsönösen dicsőítették egymás-
nak fejedelmeit, azok bölcseségét és békeszeretétét.

Ezután Rákóczy követei Kassára mentek; a király kö-
vetei pedig Eperjesen maradtak, várva Prágából a királynak
üzenetét, mely csakugyan még az nap még is érkezett.

¹⁾ U. o. 606—608. l.

VI.

Új váratlan vita. — A kir. követek Kassára utaznak, ünnepélyesen fogadtatnak. — Fejedelmi látogatás és ebéd. — A tárgyalások folytatása. — A megegyezés január 28-án létrejött; — a vármegyék ünnepélyesen átadatnak a fejedelemnek. — Szónoklatok.

A király üzenetének szövegét nem ismerjük; de azt tudjuk, hogy tartalma nem volt kedvező a már biztosítottnak vélt és Te Deum laudamussal megünnepelt békeüggyre nézve. Ehhez járult még az is, hogy a nádor hiteles másolatban megküldötte a Bethlen korában irt és az erdélyiek által aláírt biztosító levelet, melynek tartalma ugyan teljesen összhangzott azzal, melyet a fejedelem követei szövegeztek, de egyes kifejezésekben mégis eltérések mutatkoztak. Most tehát az lett a kérdés, vajjon a legújabbban létrejött okmányok szóról szóra befoglaltassanak-e mind az erdélyi biztosítólevélbe, vagy pedig csak a hét vármegyére vonatkozó feltételek, a mint az a legújabb országos törvényben világosan kifejezve van?

Ebből aztán új viták keletkeztek. Magok a királyi követek sem értettek mindenben egyet; hogyan lehetett volna új tárgyalás nélkül megegyezniök a fejedelmi követekkel? Néhány magántanácskozmány után elhatározták, hogy e fontos kérdés eldöntése végett Kassára kell menni a fejedelem követeihez, hogy a végleg megerősítendő okmányok szövege iránt együttesen intézkedhessenek.

Az úti készülődések nem sokáig tartottak. Utazásuk célja előre jelentve lévén, nem maradhatott el a hivatalos és ünnepélyes fogadtatás. Január 23-án délután indultak fényes kísérettel, hogy — a mint mondák — ő felsége illően legyen képviselve. Aznap este Somosra érkeztek, hol meghálva másnap reggel folytatták útjokat Kassa felé. Mikor a város közelében lévő hegyhez érkeztek, mely mintegy mértföldnyi távolságra lehet, azon kellemes meglepetésben részesültek, hogy öt magyar és német lovascsapat várt reájok kibontott zászlók-

kal és harsogó trombitákkal. Mintegy százötven díszesen öltözött legény állott katonai rendben előttök. Azonkívül három fedett és szépen díszített hintó állott előttök, melyeknél Baresay Zsigmond két főúri társával együtt diszmagyar ruhában várt reájok.

Mihelyest ezeknél megállapodtak, és az első üdvözlés zaja lecsillapodott, Baresay a fejedelem nevében szónoklattal üdvözölte őket, és aztán a rendelkezésre álló kocsikra szállva folytatták útjokat Kassa felé. Elöl mentek a fejedelem által küldött lovascsapatok és a királyi követek diszkesérete. Nem messze a várostól sok lovas és nagy néptömeg várta őket, mely mint egy mozgó sereg utánok nyomult. A város kapuinál a város előjárói fogadták üdvözlő szónoklattal; lakásaikra való érkezésük után pedig a fejedelmi család egyes tagjai küldötték hozzájuk kiváló küldötteiket, hogy nevökben üdvözljék őket. Ennyi kitüntetés, ennyi ünnepélyesség valóban nem tehetett más benyomást a közönségre, mint azt, hogy a fenforgó kérdések minden nehézségei eloszlattak, és hogy ennél fogva a két hatalmas fejedelem közötti béke teljesen létrejött. De valóban nem így állott a dolog.

A szívélyességnek minden külső nyilvánulása daczára még mindig voltak kérdések, melyeknek feszegetése kétesse tette a jó eredményt. Ezt érezték a király követei is, a kik Wesselényi lakásán előleges tanácskozmányra jöttek össze. A fejedelemnél tett tisztelgések, és az ugyancsak nála rendezett lakomák nem voltak egyebek, mint közönséges illemtények és udvariaskodások, melyek kétségenkívül jó alkalmúl szolgáltak bizalmasabb érintkezésre; de egyáltalában nem voltak hivatva arra, hogy a fenforgó nehézségeket eloszlassák. A királyi követek nagy súlyt fektettek mindig fogadtatásuk fényére, mint olyan tényre, melyben hatalmas urok császári méltósága iránti elismerés nyilvánul. Jelentéseikben különös előszeretettel festik a tiszteletökre rendezett lakomák lefolyását; a fejedelem részéről nyilatkozó tiszteletet, és mindazon aprólékos jeleneteket, melyek körülöttök és előttök lefolytak. A világerő sem mulasztották volna el megirni Ferdinándnak, hogy hány fedett hintó hozta, hány diszruhás nemes fogadta őket a kapunál, ki vezette be a termekbe, ki szónokolt, minő

rendben következett a párbeszéd, minő sorban ültek az asztalnál, mit beszéltek ott, kinek egészségére ittak stb. stb. Szóval, a külsőségekre nagyon ügyeltek. Valószínű, sőt bizonyos, hogy ha a fenforgó országos kérdésekben oly nagy tiszteletet tanúsítottak volna a törvény megtartása iránt, mint a külső etiquette megtartása iránt, bizonyosan hamarabb jutottak volna célhoz.

Január 25-én megjelentek a fejedelem színe előtt. A törődött testü fejedelem alakja mély benyomást tett rájuk. Ott volt arcán a sokat küzdött férfúnak önérzetes komolysága; de hangjában és magatartásában érezhető volt a kor gyengesége. Mikor előadták neki Ferdinánd király üdvözlését, a béke létrehozása és megtartása iránti hajlandóságát, mélyen meghatva mondott érte köszönetet. Ő sem óhajt egyebet, mint hogy híveinek békét szerezve szállhasson közelgő sirjába. Hivatalos szóváltások után leültetvén vendégeit, bizalmasabb társalgás fonálán fölemlegették a nápolyi forradalmat. A fejedelem e tárgynál elbeszélte vendégeinek, hogy az olaszok felszólították őt a Ferdinánddal kötött béke felbontására. Fel is akarta mutatni az erről szóló leveleket, melyek azonban Erdélyben maradtak. De ezekre is csak azt válaszolta, a mit néhány év előtt a svédeknek, hogy t. i. a békét becsületesen meg fogja őrizni. Reméli, ő felsége is így gondolkozik.

A beszélgetés után következett lakomán még inkább megnyitk az ajkak; ősi szokás szerint a pohárköszöntések sem maradtak el. A kir. követek erről szóló jelentésökben kiemelik, hogy a lakoma után — szokás szerint — elkisérték a fejedelmet és nejét egész a belső lakosztályokig, a hol még egy negyed óráig társalognán, a fejedelem engedelmével eltávoztak. A fejedelem oly udvarias volt irántok, hogy egész a palota kapujáig kikísérte őket.

Másnap következtek a tárgyalások. A két fél követei közösen érezték annak szükségét, hogy a még függőben lévő kérdések a hét vármegye tónyloges átadása előtt elintéztessenek.

A királyiak újra felhozták a jezsuiták ügyét, melyre nézve a fejedelemnek az volt nézete, hogy az a pontok közt ne is említessék. De ők sürgették, engedje meg, illetőleg hagyja

meg a fejedelem saját tisztviselőinek Kassán és Szathmáron, hogy azok úgy a jezsuitáknak, valamint más katolikus egyházi férfiaknak is szabad mozgást engedjenek, illetőleg hogy vallásuk szabad gyakorlására kellő ott tartózkodási időt adhassanak nekik. Továbbá sürgették, hogy a bécsi és pozsonyi kereskedők kívánságai teljesíttessenek s lefoglalt értékeik visszaadassanak. Kérték, hogy mivel a hét vármegye, nézetök szerint, nem háború jogán, de átengedés folytán megy a fejedelem kezébe, tehát e vármegyéknek és az azokban lakók térítvényeit adja vissza. Végre kívánták, hogy a királyhoz hű Homonnay és Esterházy családok birtokait katonasággal ne terheltesse, és hogy a vármegyékben a törvénykezés szabadságát meg ne akadályozza.

Erre a fejedelem követei azt válaszolták, hogy először is, a mi a jezsuitákat illeti, ő nagysága a fejedelem kész megengedni, illetőleg meghagyni az ő tisztviselőinek, hogy Szathmáron és Kassán, valamint a hét vármegye egyéb helyein is a jezsuiták és más kath. egyházi személyek szabadon való mozoghatóságát megengedjék, és hogy az istentiszteletnek szabad gyakorlására szükséges időt megadják. Továbbá, hogy a bécsi és pozsonyi kereskedőkre nézve Törös előtt magán nyilatkozatot fog tenni. A hét vármegye reversálisára nézve azt válaszolták, hogy mivel azok nem adtak neki térítvényt, tehát ő sem adhatja azt nekik vissza. Egyeseknek kész visszaadni, ha a mellett hűséget fogadnak neki. A katonai terheket illetőleg is azt mondják, hogy mivel a béke megkötött, katonai terheltetésre nem lesz szükség. Ha azonban a török miatt védelemre lesz szükség, a végvidék segítségét kénytelen lesz a fejedelem igénybe venni. Végre, a mi a törvénykezés szabadságát a hét vármegyében illeti, abban alkalmazkodni kíván a diplomához; de a főispáni méltóságok adományozását fentartja magának.

Ugyanez alkalommal nyilatkozott a fejedelem arra nézve is, hogy a hétszöllő árát kész a követek kezébe letenni; úgyszintén kész letenni kétezer tallért az egri püspökség tizedeinek a folyó évre szóló bérleti árául. Az úgynevezett Barát-szöllőért most is csak egyezer forintot ígért.

Mindezekből látnivaló, hogy a fejedelem komolyan

véget akart vetni a további vitának. Követei ki is jelentették, hogy az eddig tett engedményeken túl nem lehetnek, még azon esetben sem, ha e miatt eredménytelenül kell szétoszolnók. A királyiak azonban rá akarták őket venni, hogy a fejedelemmel a bécsi kereskedők ügyét mozdítsák elő, nehogy ez által a külkereskedők bizalma az ország nagy kárára megingattassék. A fejedelmi követek azonban, régebben felhordott ellenokaikra hivatkozva, sürgették a vármegyék tényleges átadását, annyival is inkább, mert ez a tény szolgál első feltételül annak, hogy a többi pont is teljesedésbe menjen.

Január 28-án nagy nehezen megtörtént erre nézve is a megegyezés. A hét vármegye a Bethlen korában megállapított módon adatott át Rákóczy Gy. fejedelemnek. Az illető rendek és tisztviselők behivattak, hogy tanúi legyenek az ünnepélyes szertartásoknak, melyek között január 28-án reggeli kilencz órakor az átadás megtörtént.

Ugyanis a fejedelem e nap reggelén saját fogatait és fényes udvari személyzetét küldé el a királyi követekért. Ezek a felhívásnak engedve helyet foglaltak a rájuk váró hintókban és nagy pompával vonultak Wesselényi lakásától egész a fejedelem palotájáig két sorban felállított gyalogság között. A fejedelmi palota elé érkezve, Bethlen Ferencz fejedelmi főudvarmester és a környezetében lévő más udvari méltóságok által fogadtattak, és kísértettek fel az emeleti helyiségekbe, hol maga a fejedelem személyesen fogadta őket, és kezet nyujtva mindeniknek, bevezette őket a nagy terembe. A számukra kijelölt helyek szemben állottak a fejedelem székével, melynél ifjabbik fia Rákóczy Zsigmond herczeg foglalt helyet. Itt barátságos beszélgetés folyt, míg a hét vármegye és a városok főurai és küldöttei s a végvidék kapitányai meg nem érkeztek. Pont kilencz órakor vonultak be először Erdély és a hét vármegye mágnásai, és a fejedelmi szék körül foglaltak helyet a királyi követekkel szemben. A vármegyék küldöttei és más követek a terem közepét foglalták el.

Egyszerre a fejedelemmel együtt az egész közönség felemelkedett helyéről. Síri csendben előlépett Törös János, s társainak megbízásához képest magyar nyelvű ékes szónok-

lattal fordult egyenesen a fejedelemhez. Beszéde elején kiemelte ő felségének kegyességét és jóakarátát, melylyel úgy a tokaji, valamint most az eperjesi tanácskozmányokban, úgyszintén a legújabb országgyűlésen hozott határozatokat, s mind azt a mi a diplomában foglaltatik, az ország békéje és nyugalma érdekében végrehajtani törekedett. Kifejezte ő felségének reményét arra nézve, hogy a fejedelem, tett ígéretéhez képest, hasonlóképen meg fogja tenni mind azt, a mi egy jó fejedelemhez illik, s nem fog hallgatni azokra, a kik netán békétlenségre fogják őt akarni csábítani: ellenkezőleg kötelességszerűen igyekezni fog végrehajtani mind azt, a mi még hátra van. Ő felsége csak a béke és nyugalom fentartását óhajtja; ennek ápolását és védelmét várja a fejedelemtől is. Hogy a megkötött békének minden pontjai, úgy azok, melyek ő felségét és alattvalóit érdeklik, mint azok, melyek a fejedelmet illetik, véglegesen elintéztessenek, arra lettek kiküldve és utasítással ellátva a mind két felől megbízott követek. Azért jelentek meg ők is most, hogy a hét vármegyét, jelesen: Szathmárt hasonnevű várával, Szabolcsot, Ugocsát, Bereget, Zemplént, Borsodot (Szendrőt kivéve) a fejedelmet illető harminczadokkal együtt, és Abaujvármegyét Kassa városával királyi haszonvételeikkel együtt a fejedelemnek valósággal átadják; olyképen, hogy e vármegyékből Szathmárt és Szabolcsot a fejedelem gyermekei is birhassák életök fogytáig. Mint nagy jelentőségű tény emelé ki, hogy a királytól nyert felhatalmazásnál fogva, azon vármegyék és városok főurainak és küldötteinek jelenlétében, a nevezett birtokokat ezennel tényleg átadják a fejedelem birtokába, épségben fentartván úgy az egyháziaknak, mint a világiaknak minden jogait, szabadságait, szabadalmait, szokásait, javait, birtokait és jövedelmeit. Kifejezé végül intésképen ő felségének reményét arra nézve, hogy a fejedelem az ama vármegyékben lakóknak általában és egyenkint minden szabadalmait, szokásait, kiváltságait és jogait kivétel nélkül meg fogja tartani; a törvénykezésbe nem avatkozik, annak menetét törvénytelen rendeletekkel meg nem akasztja, s általában sem az egyháziaknak, sem a világiaknak semmiféle jogát meg nem rövidíti; s mind azon felté-

teleket, melyek alatt ő felsége e megyéket átadja neki, szentül megtartja és teljesíti:

Törös beszédjét ünnepélyes csendben hallgatta végig a közönség. Most mindenkinek szemei a középre kilépő Lónyay Zsigmond felé fordultak, a ki a fejedelem nevében hasonlóképen magyar beszéddel válaszolt.

Mindenek előtt köszönetet mondott ő felségének azon jó indulatáért, melyet a fejedelem irányában tanúsítani méltóztatott. Azután hosszasan kifejté, hogy a fejedelem nem volt oka azon szerencsétlen háborúságnak, melynek alkalmából e vármegyék neki ezennel átadatnak; továbbá, hogy a fejedelem sohasem táplált ellenséges indulatot ő felsége ellen, sem annak felséges családja ellen, jóllehet több éveken át úgy a svéd, mint a francia királyok követeik által kedvező ígéretekkel és ajánlatokkal kívánták arra bírni. De ő megemlékezvén az ausztriai háznak ő iránta és családja iránt tanúsított jótéteményeiről, mindannyiszor ki tudta magát beszélni, és semmiképen nem akart azok ígéreteinek engedni. A legutóbbi események idején sem engedett volna, ha nem tapasztalta volna magyar nemzetének és Magyarországnak ősi jogaiban és szabadságaiban, kivált pedig vallásában való megsértését és elnyomatását, és ha valami más orvosságot bírt volna valahonnan remélni. De részint a rendek folytonos panaszaitól zaklattatva s megúnva a mindenfelől jövő kérelmeket, akarhatja ellenére mintegy önkénytelenül nyúlt ezen segedelemhez, hogy kedves hazájának és vallásának szabadságát visszaszeresse. Ezt azonnal a mozgalom elején is megtehetné volna, ha tett ajánlatait ő felsége miniszterei nyakasan vissza nem utasították volna. Mindezek — úgymond Lónyay — már elmúltak. Ő felsége a békepontok értelmében kiadott diplomája szerint helyreállítá magyar nemzetének és az országban lévő vallások szabadságát, s ekképen kegyelmesen megerősíté a békét. Most már nincs egyéb hátra, mint hogy a diploma pontjait is, úgy ő maga, mint alattvalói megtartsák úgy, a mint a fejedelem is híveivel együtt azok megtartására kötelezi magát. A fejedelem ő felségének értelme szerint nem csak hálás és engedelmes, hanem hűséges is lesz, s a néki átadott vármegyéket s azoknak minden rendű lakóit szabadsá-

gaikban és kiváltságaikban meg fogja tartani; kérvén ő felségét, hogy a fejedelem és családja iránt eddig tanúsított jóakarátát továbbra is fentartani kegyeskedjék.

Ezeknek ékes elmondása után maga a fejedelem is felszólalt. Megható hangon jelentette ki, hogy semmit sem óhajt erősebben, mint azt, hogy a sokat szenvedett Magyarországot, mely a török felől folyvást fenyegettetik, szabadságában és békéjében fentartsa. S éppen azért nem csak az ő felségével megkötött békét minden pontjaiban sértetlenül akarja megtartani, hanem az immár átvett hét vármegyének minden jogait és szabadságait is tisztelni fogja. Kéri tehát a követek által ő felségét, hogy a maga és hívei részéről a diplomák értelmében ugyanezt tenni kegyeskedjék; és ne engedje, hogy a szegény alattvalók vagy bármily rendű lakosok vallásuk szabad gyakorlatában bárki által is háborgattassanak vagy akadályoztassanak, a mint az, fájdalom, az ország némely vidékein most is történik. Egyébiránt ő felségének jóakarátát minden alkalmossal köteles hálával fogja viszonzni.

A fejedelemnek ezen rövid, de velős nyilatkozata után még egyszer felállott Törös, és a jelenlévő mágnásokhoz és küldöttekhez fordulva, ő felsége nevében köszönetet mondott nekik eddigi hűségökért. Elmondá, hogy ő felségének nem volt régibb és erősebb óhaja, mint hogy az ország rendeit az ő szabadságaikban és kiváltságaikban megtartsa; éppen azért bocsánatot adott minden vétkeseknek, összehívta az országgyűlést, melyen az összes rendek panaszait és sérelmeit meg-orvosolta. Ezért engedte át Rákóczy fejedelemnek élte fogytáig a hét vármegyét Kassával együtt, de Szendrő kivételével. Beleegyezett abba, hogy Szathmár és Szabolcs vármegyéket a fejedelem fiaí is holtok napjáig birhassák. Mindezt pedig azért cselekedte, hogy kimutassa atyai indulatát a magyar nemzet iránt, mert fájlalta a keresztény vérnek ontását, a nép pusztulását, a szegénység elnyomatását, és az országok és tartományok romlását. Ismételten hangsúlyozá azt a nagy politikai jelentőségű okot, mely oly sokszor lett emlegetve, hogy t. i. ő felsége szemei előtt tartotta azt a fenyegető veszélyt, melynek Magyarország és a kereszténység a szomszéd törökök részéről volt kitéve, a mennyiben ezek erőszakos

foglalásaikkal mindig elnyeléssel fenyegették; de ő felsége inkább akart minden veszedelemmel megküzdeni, semhogy Magyarország üdvét kockára tenni engedte volna.

Egy másik fontos oka volt ő felségének, mondá Törös, arra, hogy a hét vármegyét átengedje, a fejedelem iránt táplált azon reménye, hogy ezentúl nem csak felhagy minden ellenségeskedéssel és lázítással ő felsége és az ausztriai ház iránt, hanem hálás szívvel fog szolgálatokat tenni ő felségének, az ausztriai háznak, sőt az egész keresztény világnak. Harmadik okul hozta fel a lakosság érdekét, mely azt kívánta, hogy a hosszas belvillongás terheitől kimerülve végre valahára a béke és nyugalom áldásait élvezze. Szóval, a különféle veszedelmek között hányatott Magyarországot és annak lakosságát kívánta megmenteni a hét vármegye átengedése által, a nélkül, hogy ezzel az ország testétől elszakította, vagy bárkinek jogát és szabadságát megrövidítette volna. Mindezt a nikolsburgi békekötésben megállapított módon és feltételek alatt cselekedte. Törös végül intette őket a király nevében, hogy a fejedelem iránt kellő tisztelettel viseltessenek, és vigyázzanak, nehogy olyasmit forraljanak ellene, a mi nekik és utódaiknak romlására lehetne. Ne gondolják, mintha ő felsége ezzel minden védelmokről lemondott volna; sőt inkább hajlandó lesz őket minden szerencsétlenségökben és ellenség általi megtámadtatásuk esetén mindig segíteni és védelmezni.

Erre a hét vármegye rendei nevében Nyáry Bernát szabolcsi főispán válaszolt. Megköszönte ő felsége kegyelmességét, melyet irántok eddig tanúsított, s örök hűséget fogadva és ajánlva fel, kéri ő felségét, hogy kegyelmét és jóakarátát ezentúl se vonja meg tőlök, hanem gyámolítsa őket úgy, mint a többi vármegyék lakosságát. A mi továbbá ő felségének azon rendelkezését illeti, hogy a hét vármegyét a fejedelemnek életfogytig való birtoklási joggal engedte át, abba alázattal belenyúgosznak s a fejedelem iránt illő tisztelettel fognak viseltetni; remélve azt, hogy ő nagysága a fejedelem is meg fogja őket tartani mindazon szabadságaikban és kiváltságaikban, melyekkel eddig éltek s melyekkel a többi vármegyék még most is bírnak.

Ezzel a tulajdonképeni ünnepélyes átadás megtörtént

volna. De voltak még oly kérdések, melyek még e napon voltak tisztába hozandók. Ilyen volt Szendrő lakosainak ügye. Szendrő, a mint láttuk, nem adatott át a fejedelemnek. Az a kérdés támadt tehát: hogy Borsod vármegyének azon nemesei, kik Szendrőn laknak, a fejedelem törvényhatósága alá tartoznak-e vagy nem? Továbbá vajjon a vármegye ott is tarthatja-e törvénykezési székét olyképen, mint Bethlen idejében tarthatta?

Ezen kérdésekre a király követei azonnal megadták a megnyugtató választ, mely abból állott, hogy igenis minden oly módon történjék, a min: Bethlen korában történt. Ezzel az egész közönség megelégedett és teljesen jó hangulatban oszlott széjél.

VII.

A hátramaradt kérdések; egyes családok kielégítését illető ügyek. — A litván követ fogadása és díszebéd. — A kérdéses pontok február első napjaiban elintéztettek, a hűségi eskü letétele s a követek haza oszlottak.

Azonban hiba volna azt hinni, hogy a hét vármegyének ünnepélyes átadásával és a királyi követek fentebbi megnyugtató nyilatkozatával minden be volt fejezve. Nem. Még mindig voltak kérdések, melyek szóvitára adtak alkalmat.

Alig oszlott el a teremből a vidékről bejött küldöttek serege, a király követei hátramaradva azon kéréssel járultak a fejedelemhez, hogy az Esterházy családnak a regézi várért és uradalomért járó összeget ne a felvidéki vármegyékben, hanem a dunántuli vármegyékben dívó érték szerint tegye le. Ezt azért kérték, mert az illető család már rég időktől fogva nélkülözni volt kénytelen azon vár és uradalom jövedelmeit, sőt az érte járó összeg kamatait sem élvezte, míg a fejedelem a birtokot is, a pénzt is használta. Továbbá kívánták azt is, hogy a tokaji vár és uradalomért járó összegből ne vonja le a Homonnay családnak azon nyolcezer bírodalmi tallért, melyet Csáky István a tarczali javakból felvett; mert ez nem tartozik ide.

De a fejedelem sem az egyik, sem a másik kérést nem tartotta igazságosnak.

Az Esterházy családra vonatkozó kérésre azt válaszolta, hogy ő igyekezett az összeget jó arany és ezüst értékben letenni, tehát oly értékben a minő a diplomában kifejezve van, jóllehet az, kinek ezt az ígéretet tette, már meghalt. Hogy az illetők még mindeddig nem kapták meg pénzüket, melyet ő maga sem használhatott, annak nem ő az oka, hanem bizonyos súlyos körülmények, melyekről ő nem tehet. A mi a nyolcezer tallért illeti, arra nézve röviden csak azt mondá, hogy ő nem tartozik eltérni a diplomától és az ő felségével e részben kötött egyezségtől; különben mind a kettőnek hajlandó lefizetni azt, a mivel még tartozik.

Ugyanezen alkalommal fölmelegítették még a bécsi kereskedők ügyét. Kérték a fejedelmet, hogy tekintse az ebből következő bajokat és elégítse ki azok követeléseit. Erre nézve ő azt felelte, hogy a holnapi napon követei útján fog nyilatkozatot tenni.

Még tán tovább is folyt volna az ilyen pénzbeli kényes kérdések feletti tanácskozás, ha a fejedelem kisebbik fia nem jelentette volna, hogy a litván fejedelem követe várja az ígért audientiát. Rákóczy azonnal felkelt helyéről, búcsút vévén a követektől, sietett az illető követ fogadására.

Ennek megtörténte után következett a fejedelmi díszebéd, melyen az említett litvániai követen kívül a király követei és a hét vármegye urai és küldöttei is hivatalosak voltak. A fejedelemnő nyájassága és szeretetreméltósága csakhamar vidor kedvre hangolta a vendégeket. A pohárköszöntések sorát maga a fejedelem kezdte meg. Wesselényi Ferenczhez szólva ivott ő felségének Ferdinánd királynak egészségére és boldogságára. Ez alatt a palota előtti téren felállított tizenkét ágyú, és a város körüli várfalakon lévő valamennyi nagy és kis ágyú elsültettek, jelölül annak, hogy ünnepélyes fejedelmi felköszöntés történt. Természetes, hogy erre a királyiak részéről a fejedelemre mondott felköszöntők következtek, melyeknél hasonlóképen minden pohárnál három ágyú dördült el. A hét vármegye küldötteinek felköszöntőjét csak egy-egy ágyú jelezte. Ittak az ifjú IV. Ferdinánd király-

ért, leendő nejeért a főhercegasszonyért, mely alkalommal a fejedelemnő felállva mondá az éljent; ittak az egész ausztriai ház tagjaiért; Magyarország és a kereszténység békéjének fenmaradásáért, szóval, a jó kívánságokban nem volt hiány ott, hol annyi szellemes ember oly gyöngyöző tüzes bor mellett öt óra hosszat mulatott.

A fényes lakoma végeztével a vendégsereg elkísérte a fejedelemnőt belső lakosztályáig, hol a fejedelemtől nyert engedély folytán elbucszva tőle, hintóikra szálltak, és ágyús tarackklövések hangjai között ugyanazon rendben távoztak lakásaikra, a melyben odaértek.

Másnap reggel, vagyis január 29-én a két fél követei még egyszer összejöttek, hogy a még kérdéses pontokra nézve végleges megállapodásra jussanak. A fejedelmi követek uroknak néhány határozatát terjesztették elő, melyek között az Esterházy és Homonnay családokra vonatkozó elismervények és nyugták is foglaltattak. Ezeket a kir. követek az illetők kezébe juttatták. Hátra volt még a tokaji várban lakó tisztviselők esküjének letétele, melyre nézve a királyi követek nem tettek komoly nehézségeket. Csakis a következő föltételeket kívánták kikötni:

1. hogy Tokaj az ott lévő őrség biztosítása tekintetéből megerősítették;
2. hogy a fejedelemnek a várban lévő minden tisztviselői és katonái a király iránti hűségre köteleztessenek;
3. hogy a fejedelem biztosítékot nyújtson ő felségének arra nézve, hogy utódai hármily nehéz terheléssel is e várat mindig ő felsége részére fogják fentartani;
4. hogy szükség esetén mindenkinek vegyest, különbség nélkül, védelmet nyujt;
5. hogy ily esetben ő felségének várkapitánya a munitio körül teljhatalmat nyerjen;
6. hogy az élelmezésről is gondoskodva legyen.

Ezen alkalommal sürgették meg a bécsi kereskedők ügyének elintézését, és egyúttal átküldötték Homonnaynénak a fejedelem által kiállított nyugtára vonatkozó azon nyilatkozatát, hogy veszszen oda inkább a pénze, semhogy ilyen nyugtát fogadjon el.

A további tárgyalások elég simán folytak le. Megegyeztek a tokaji várra és a Kassa városára vonatkozó okmányok szövegében. A bécsi kereskedők ügyében akkép nyilatkozott a fejedelem, hogy Bocskay példája alapján és a legújabb amnestia szerint ő arra, hogy azokat kárpótolja, nem kötelezhető; nem is fogja azt tenni, kivéve azon összegekre nézve, melyeket az ő hivei Erdélyben vettek fel nove alatt. Ezekre nézve a kellő leszámolás után késznek nyilatkozott arra, hogy a kárt megtérítse. Minthogy e részben a kir. követek ragaszkodtak a régebbi álláspontjukhoz, az ügy ezúttal is függőben maradt.

Február első napján a következők tették le ő felségének a nikolsburgi békekötés alapján a hűségi esküt: Nyári Bernát, szabolcsi főispán és kállói főkapitány; Perényi György, abaújszántói főispán; Bocskay István, zempléni főispán; Kún István, a szathmári vár főkapitánya; Kún György, kassai kapitány, és a kassai várnagyok: Szegedi György és Szentpéteri Imre. Továbbá a hajdú és városi kapitányok közül: Csanády János, polgári kapitány; Kutassy János, vámospécsi főkapitány; Lente Dávid, szaboszlói főkapitány; Némethy Márton, böszörményi főkapitány; Balykó Pál hatházi főkapitány; Harsányi György, nánási főkapitány és Kengyel Mihály, dorogi főkapitány. Továbbá Keviczky János bíró, Nyeregjártó András, Szentkirályi Sebestyén, Patancsi István, Szabó Jakab, Gombkötő János, Soporny Miklós, Papszabó János, Sturbics András, Sích Kristóf, Grinegel Márton, Zelczér Samu és Eötvös-kállay Mihály, kassai tanácsosok. Megjegyzendő, hogy az ugozsai főispán Czobor Imre azon oknál fogva nem akart esküt letenni, mert a fejedelem is ugyanazt kívánta tőle a maga részére; inkább leköszönt. A többi három vármegyének nem volt főispánja. Ugy szintén főkapitányok hiányában voltak Ónod, Tokaj és Diósgyőr várai; alkaptányok pedig azért nem jelenhettek meg eskületételre, mivel ily esetben helyöket elhagyniok nem volt szabad. Nagy- és Felsőbánya, továbbá Szathmár és Némethy városok előljárói távolság miatt nem jelentek meg a biztosok előtt. Minthogy pedig azt is terhesnek találták a népre nézve, hogy a biztosok mindnyájan kimenjenek a vidékre az illetők esküjének átvételére,

tehát abban állapodtak meg, hogy Mosdóssy Imre tanácsos a király és a fejedelem néhány emberének magához vétele mellett menjen ki a vidékre egyrészt az eskü, másrészt pedig a várbeli hadi szerek átvételére. Ugyancsak Mosdóssyt bízták meg a szepesi kamara levéltárát, melyben — mint a jelentés szól — semmi hiányt nem találtak.

A következő napokon szóba jött a jezsuiták és a hét-szülő ügye, mely utóbbiért a fejedelem ötezer forintot fizetett. Minthogy azonban ezen szölvőz Homonnaynének is bizonyos joga volt, ezért a nevezett jezsuita atyákkal nem tudott kiegyezni: tehát ezt is az Eperjesre visszatért biztosok ítélete alá vitték. Ezek azonban nem a jog szigorú szabályai szerint, hanem barátságos úton akkép döntötték el a kérdést, hogy Homonnayné kétezer, a barátok pedig három ezer forintot kapjanak.

Nehezebben kiegyenlíthető ügy volt a Tokayért fizetendő összeg, mely a Csáky István tarczali és Homonnay János tartozásainak levonásával mintegy 21,400 frtot tett. Homonnay özvegye erről hallani sem akart, hanem kerék százezer forintot követelt; miről a király követői bizonyítványt adtak a fejedelemnek. Ugyanezt tették az Esterházy családnak Regéczéért járó összegre nézve is, melynek lefizetésére Rákóczy szintén késznek nyilatkozott. De mivel Esterházy János, mint a család seniora, nem volt felhatalmazva ez összeg felvételére, az Kassa városánál tétetett le olyképen, hogy a kellő felhatalmazást felmutatandó grófnak kifizetessék.

A fejedelem késznek nyilatkozott arra is, hogy Dévényi István örökösének Kosztolán és Lipócz falvak s ezeröttszáz forint visszaadassanak; továbbá, hogy Füzér várának fele mihelyt Nádasdy Ferencz leteszi a hatezer forintot, átadassék az illető örökösöknek. Le akart tenni kétezer tallért az egri püspökség tizedeinek bérletéért a múlt esztendőre. Végül megállapították, hogy a szepesi káptalan levéltárának őrizete Raisz Jánosra bizassék, a ki mintegy negyven év óta töltötte be a hivatalt.

Hogy pedig len az ekképen létrejött béke és a diploma pontjainak végrehajtása az egész ország népének tudomására

hozathassék, elhatározták egyértelművel azt is, hogy február 9-én minden városban és minden véghelyen, úgy a király, mint a fejedelem birodalmában mindenütt ágyúlövésekkel hirdettessék a népnek azon öröves tény, hogy a béke teljesen helyreállott.

Nem maradt egyéb hátra, mint hogy a követek egymástól és a fejedelemtől elbucsuúzzanak, a mi február 4-én a fejedelemnél rendezett ünnepélyes lakoma után meg is történt. A kiállított hivatalos iratok február 5-én még egyszer felolvastattak és mind két részről aláíratlak; és mintán a fejedelmi követek még arra kérték volna ő felségét követei által, hogy Nádasdy Ferencz tiltassék el az evang. papok üldözésétől; továbbá, hogy a Balassa árvák a diploma szerint kielégíttessenek; az Osztróthok pedig Bán Jánost ne zaklassák: február 6-án a király követei Eperjesre, a fejedelem pedig Sárospatakra utaztak.

Igy végződött az eperjesi tanácskozmány. Az örömlövések eldördültek mindenfelé; de fájdalom, azok sok helyt nem annyira a béke-óhajtók örömet, mint inkább az egyes nyakas főurak és papok által okozott üldözések megújulását hirdették.

ROSZTIZLAW

GALICZIAI HERCZEG,

IV. BÉLA MAGYAR KIRÁLYNAK VEJE.

WENZEL GUSZTÁV

R. TAGTÓL.

(Olvastatott a M. T. Akadémia II. osztálynak 1887. máj. 9-iki ülésén.)

BUDAPEST, 1887.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADÉMIA.